

Föreningen för Västgötalitteratur

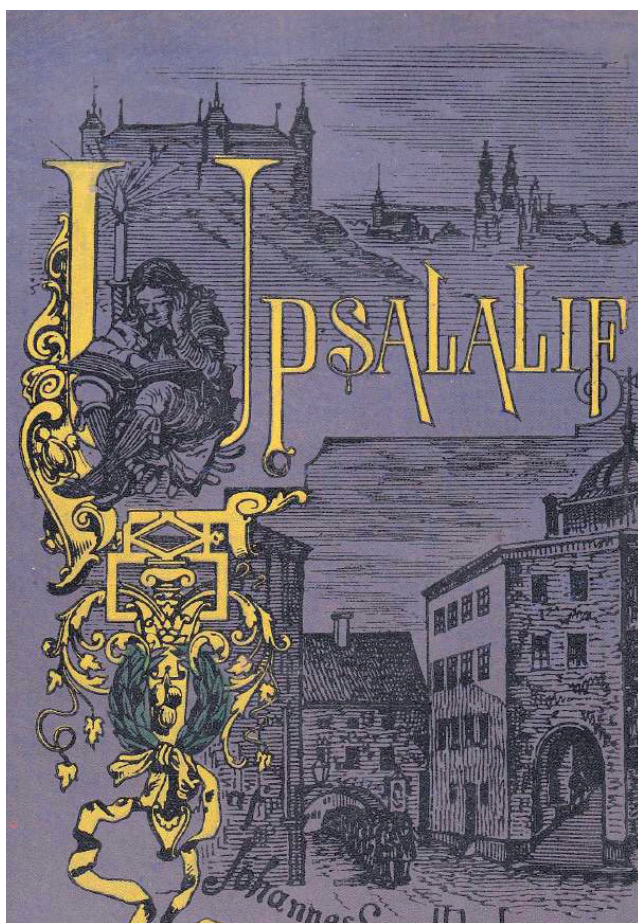
Meddelande

År 2023

NR 1

2023-03-01

Johannes Sundblad – en av västgötalitteraturens förgrundsgestalter

Bland de djäknar som studerade vid Skara skola 1838 fanns ett flertal som kom att bli betydelsefulla för västgötalitteraturen. Här kan nämnas några av dem; Claes Johan Ljungström, (1819–1892) Anders Sundler (1822–1898), Herman Bjursten (1825–1866), Maximilian Axelson (1823–1884) och Johannes Sundblad (1826–1896).

Sundblad föddes i ett lärarhem i Alingsås. Familjen flyttade till Medelplana då fadern blivit kyrkoherde 1828. Han skrevs tillsammans med sin broder in i Skara skola vid tolv års ålder. 1845 flyttade de till Uppsala. Brodern Anders Petter blev slutligen häradshövding. Johannes lämnade Uppsala 1847 och året efter arrenderade han Assargården i Larv. Efter giftermål med prostdottern Maria Liedzén från Larv kunde de köpa en större gård Borga by i Larv. Affärerna gick dåligt och Sundblad fick slå sig på annan verksamhet. 1857 flyttade de till Alingsås där han blev ölbryggare, 1861 blir han telegrafassistent i Borås och 1891 flyttar han till Herrljunga där han avlider 1896.

Om inte den yttre levnadsbanan blev så lyckosam för Johannes Sundblad så gick den litterära desto bättre. Redan i Uppsala började han skriva ner anteckningar och göra utkast till böcker. Han är i sina skildringar oerhört noggrann och söker hela tiden att verifiera sina källor.

1884 utger han *Upsalalif kulturteckningar* där han skildrar studentlivet från 1600-talet till 1850-talet. Här skildras förutom akademiens och nationernas historia också många enskilda personer. Här... *figurera alla de ryktbara akademikerna, Geijer, Atterbom, Fahlcrantz och Wennerberg, men där dyker också fram ur sin anonyma tillvaro en lång rad okända studenter och det är inte minst de åskådliga porträtten av dessa frysande och svältande och envist kämpande enslingar som stannar kvar i minnet* (Germund Michanek).

En annan av Sundblads klassiker är *Gammaldags seder och bruk* som utkom i tre upplagor. Utan tvekan är Sundblad fortfarande värd att läsas som en god skildrare av västgötskt folkliv i forna tider.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 070-74 26 518
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Org.nr. 868400-8793
Epost: soask54@gmail.com
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 070-550 00 98
jonnyhagberg52@gmail.com

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@icloud.com

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 070-742 65 18
soask54@gmail.com

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Peter Johansson, Vänersborg. 070-544 75 39
peter.f.johansson@vgregion.se

Thomas Johansson, Tranemo. 070-531 18 03
tranan@antikvariattranan.se

Niklas Krantz, Floby. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Anna Lokrantz, Lidköping. 0735-69 50 81
anna@lokrantzskulturmiljo.se

Christina Ström, Skarstad. 0739-60 92 05
vatteljuset@telia.com

Årsavgift 2023: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.
Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Dag Ahlenius, Grolanda
Bo Andersson, Skara
Lars Berg, Norra Lundby
Agneta Franzén, Alingsås
Sven Olav Johansson, Lerum
Bo Magnusson, Järfälla
Valter Norrman, Södra Kedum
Marica Thorsell, Brämhult

Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida. Just nu har vi 791 som gillar sidan! Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram. Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Ingen västgötalitteratur i Centralantikariatets senaste katalog

Den som sökte efter västgötalitteratur i den senast förnämliga katalogen från Centralantikariatet blev besviken. Besvikelsen övergick säkert i en "aha" upplevelse. Katalogen som är nr 88 har titeln *Space* och är en rymdkatalog. Det torde vara den första (och kanske sista?) katalogen i vårt land som enbart har böcker, häften, fotografier, autografer m.m. som speglar rymdhistoria, rymdfärder och raket- och rymdforskning. Tidsmässigt är materialet från 1920-talet till slutet av 1980-talet.

Raketforskaren Wernher von Braun är representerad liksom den första människan i rymden Jurij Gagarin. De amerikanska Apollofärden är presenterade i flera skrifter.

Tyvärr ingen västgötalitteratur i katalogen men återigen ett kulturellt mästerverk från antikariatet på Österlånggatan 53 i Stockholm. Härifrån kan också den spännande katalogen beställas 08-411 91 36.

Johnny Hagberg

Årsmöte i Lödöse

LÖDÖSE Museum

härlig utflyktsdag i vårens tid

Lördag 6 maj

13.00 till 16.00

**“Lödöse - en medeltida huvudstad”
föredrag av historikern Lars Gahrn!**

Föreningen för Västgötalitteratur
i samverkan med Lödöse museum
Öppen föreläsning - Fri entré till föredraget!

”Lödöse - en medeltida huvudstad”

Lödöse var under medeltiden en av Sveriges “huvudstäder” (viktigaste städer) och den klart viktigaste i Västergötland. Under den första unionen med Norge på 1300-talet då Sverige och Norge hade gemensam kung, var Lödöse ofta residensstad för konungen och hans följe.

Den stora handelsstaden

Skara och Lödöse kan ses som en västsvensk motsvarighet till Uppsala och Stockholm. Uppsala var ärkebiskopsstaden och Stockholm den stora handelsstaden. Konungarna flyttade över från Uppsala till Stockholm. På samma sätt var Skara biskopsstaden och Lödöse den stora handelsstaden. Konungarna flyttade över från Skara till Lödöse.

Utgrävningarna i Lödöse har gett rika fynd, som berikar vår bild av medeltidens kulturhistoria. Rune Ekres bok om myntningen i Lödöse visar, vilka rika fynd man har hittat, och hur mycket dessa fynd kan säga oss, om de undersöks med noggrannhet och flit. Fler liknande böcker om fynd kan och bör utges.

Ett uppsving för medeltidsintresset

Lödösefynden och Lödöse museum har lett till ett uppsving för medeltidsintresset med Ljudaborg Kulturförening och dess teaterföreställningar, medeltida musik, medeltidsmarknader och torningar, alltsammans vid och i samarbete med Lödöse museum.

Tyvärr har dock Lödöse i nutiden hamnat mellan stolarna, på betydande avstånd från både Göteborg och Skaraborg. Fler medlemmar till Stödföreningen för Lödöse museum är önskvärda och fler forskare som Rune Ekre. Många fler borde upptäcka Lödöse. /Lars Gahrn

kl. 13 **Årsmöte - Föreningen för
Västgötalitteratur &
prisutdelning Årets Västgötabok**

kl. 14 ca **Eftermiddagsfika**

kl. 15-16 **Föredrag - av Lars Gahrn!**

Plats: Hörsalen Lödöse museum,
Museivägen 10-12, Lödöse. P-skiva krävs på
museets parkering. (P-skiva går att få i receptionen.)

Anmälan till årsmöte & Fika:

Gratis fika för medlemmar och till dig som
anmäler dig till att bli ny medlem.
90 kr för fika för ej medlemmar i föreningen.
(Föredraget är kostnadsfritt). Alla välkomna!

**Anmälan till Sven-Olof Ask: soask54@gmail.com
senast: 26 april**

**Lödöse museum har
öppet kl 11-16. Besök
intressanta utställningar!
- Inte minst “Bronsskatten från
Alingsås”, /Se: lodosemuseum.se**

**www.vastgotalitteratur.nu
FB: [vastgotalitteratur](https://www.facebook.com/vastgotalitteratur)**

Toppön i Trollhättan

Bron mellan Önan och Toppön över östra Toppöfallet

Få platser i vårt land är så väl och ingående beskrivna som fallen vid Trollhättan. Resenärer från när och fjärran har besökt platsen och blivit fascinerade av naturens väldighet. Ett stort antal böcker och artiklar finns som skildrar upplevelserna vid besöken. Så är det väl än idag när turister besöker Fallens dagar i Trollhättan även om inte det alls kan liknas vid hur det var när fallen var helt oreglerade?

Denna artikel skall uteslutande handla om en plats vid fallen nämligen Toppön och den järnbro som en gång fanns där.

Vi börjar med vad friherren Adolf Fredrik Skjöldebrand (1757–1834) skriver i sin år 1804 utgivna *Description des catactes et du Canal de Trollhätta en Suède – Beskrivning av vattenfallen och kanalen vid Trollhättan*. Boken översattes till svenska av professor Sven Blomgren och utgavs av Föreningen för Västgötalitteratur år 2006. Så här beskriver Skjöldebrand Toppöfallet:

Älven, som delats i två genom en steril och av hålor uppfylld klippa kastar sig i raseri och faller ned i ett fruktansvärt bråddjup. På denna sidan av klippan stiger det trångt sammanpressade vattnet på båda sidor och sjunker i mitten, där det synes göra passagen stridig och har en grönaktig färg, blandat med strålar av skum. Men snart då det stöter emot ojämna klippor, syns hela dess massa som en väldig anhopning av snö, i vilken i en oavbruten rörelse hänförande former följer på varandra och försvinner i ett ögonblick.

Den väldiga vattenmassan, som med ofattbar snabbhet kastar sig ned genom en så trång passage, höjden av de klippor, som bildar den motsatta stranden av älven och som hota att störta samman genom den förskräckliga kraft, som skakar deras grundvalar. Ett dån, som är jämförligt med

det från hundra förenade åskdunder, allt detta gör detta skådespel så slående och så värt att uppmärksammas. Då jag betraktat dessa naturens sublimes ansträngningar och velat med pensel återge dem, hur många gånger har jag inte då med nedslagenhet känt ringhet i min konst, och likväl har jag dristat mig att måla föremål, som hade bort avskräcka de största konstnärer.

I Skjöldebrands bok återfinns tolv planscher från fallen och utförda i akvatintgravyr. En liten del av upplagan fick en vacker handkolorering som utfördes av författaren själv. Gravyren ovan visar Toppöfallet 30 år före det att järnbron tillverkas.

35 år efter det att Skjöldebrands bok utkommit besökte den tyske friherren Karl Fr. von Strombeck platsen. Hans *Anteckningar under en resa genom Sverige och Danmark sommaren 1839 jemte några bilagor* utkom i svensk översättning 1840. Han skriver målande om platsen och berättar också om den då relativt nya järnbron:

En banad, slingrande väg leder genom klipporna till strömdalen. Redan hör man ett stormande, brusande och dån, liksom af en ännu aflägsen åska; detta buller förvandlar sig i ett dunder, jag skulle nästan vilja säga vrålände, och strax därefter, då man kommit något närmare, skådar man ner i en af höga klippor alldeles instängd dal. Ut i skum upplöst, uppfyller Götha elf, vid sitt nedstörtande, hela djupet; den är hopträngd till en bredd af ungefär hundrafemtio fot, och midt uti af en klippa delad i tvenne armar. Denna katarakt bär efter klippan namnet Toppö, och är den betydligaste bland dem alla. Man inser lätt, att klippan just är den punkt, hvarifrån man lättast öfverskådar och beundrar det

hela, och är derföre belåten att en bro leder dit. Denna bro, som är byggd på ett smakfullt sätt och, om jag inte misstager mig, af jernstänger, bildar en besynnerlig kontrast mot de jättelika omgifningarne och den fasansfulla, af skummande vågor genomströmmande afgrund, hvaröfver den förer. Hänförd af denna anblick, stannade hela sällskapet på, bestående af minst tjugo personer, män och fruntimmer, på bron, liksom de stått på klippan, då mannen som vid ingången till bron öppnat porten och mottagit de skillingar, der skulle betalas, förskräckt uppmanade oss att gå vidare, emedan den svaga, liksom sväfvande bron icke var så beräknad att bära en så stor tyngd och vi lupo fara att störta ner i afgrunden. Strax därpå stod hela sällskapet på klippön, och bron var tom. Men vilken anblick från alla sidor! Af tiden svärtade och på andra ställen deremot blekta, med sparsamma granar bevuxna granitklippor, hvilka kanske hade ett par hundra fots höjd, – till höger och venster, sammanträngd mellan dessa en brusande ström som, upplösande sig i skum, störtade emot oss med åskans och stormens dån.

Järnbron mellan Önan och Toppön över östra Toppöfallet byggdes av Kanalbolaget under åren 1834–1835 under ledning av övermekanikus Nils Ericson (1802–1870). Smidet levererades av Motala Mekaniska Verkstad. Den första skildringen av bron finns F.A. Ewelöf bok *En Ångbåtsresa på Götha Canal sommaren 1837*. Han nämner bron i några ord:

Till Toppön kan man gå på en över fallets ena arm slagen järnbrygga. Skummet stänkte högt i skyn och bildar ett fint regn, på vilken solen ritar regnbågar. De små pojkarna sprungit tanklöst omkring på klipporna vid fallet för att roa oss med att störta ned brädstuppar, vilka tumlades av den breda forsen som svaletstickor och försvunno i djupet.

Betalningen för att gå över bron till Toppön betalades i ”Toppöningen” vars behållning gick först till friskolan och sedan till flick-slöjd skolan, brounderhåll och fattighjälpen.

I det år 1863 utgivna *Ett år i Sverige* av Horrace Marryat beskrivs Toppön:

En jernbro leder till holmen Toppö. Vattnet tyckes äfla och arbeta för att skölja öfver den nakna klippan, på hvilken en poppel och några vissnade tallar, som dö af brist på näring, lyckats slå rot. Här grenar sig elfven och rusar förbi Gullö, en annan liten holme, på hvilken ett träkors finnes upprest till åminnelse deraf, att år 1858 personer voro öfver dit, då vattnet stod lågt, och brusar sedan utför mellan Gullö och sågverket.

30 år efter denna skildring, 1894, beskrivs Toppön i *Fosterländska minnen i ord sång och bild tillagnade svenskarne i Amerika*:

Nu störta hon utför de väldiga Trollhättefallen, en höjd af trettiotta meter, hvilka fall dock äro fördelade i flera afsatser. Det första fallet kallas Guttö-fallet och omfattar en liten alldeles otillgänglig ö, Gullön, derefter kommer Toppö-fallet, det största och djupaste, dernäst Stampeström och sist de trenne Helvetesfallen, utför hvilka elfven bildar en vik med en häftig strömhvirfvel, som fått namn af Olidanhålan. Mitt i Toppöfallet ligger en liten klippholme, till hvilken man kommer på en lätt järnbro, som ser ut som vore hon kastad öfver afgrunden. När man går öfver de sviktande

Toppöfallet se bron i övre högra hörn av bild

plankorna gripes man nästan af svindel vid anblicken af den ofantliga vattenmassan, som med döfvande dån och yrande skum störtar sig utför klipporna under ens fötter. Men om naturen vid Trollhättan framställer ett af de störst och mest storartade skådespel, som icke allenast vårt land utan hela det nordliga Europa har att uppvisa, så ställer **äfven** konsten vid hennes sida ett af sina djerfvaste och ärofullaste företag, med hvilket hon besegrat naturens hinder, utan att förstöra hennes ursprungliga skönhet eller nedsätta det storartade däri.

Den sista skildringen notisen om bron är i Svenska Turistföreningens resehandbok om Västergötland, tryckt 1915. Här är järnbron borta och ersatt med en hängbro:

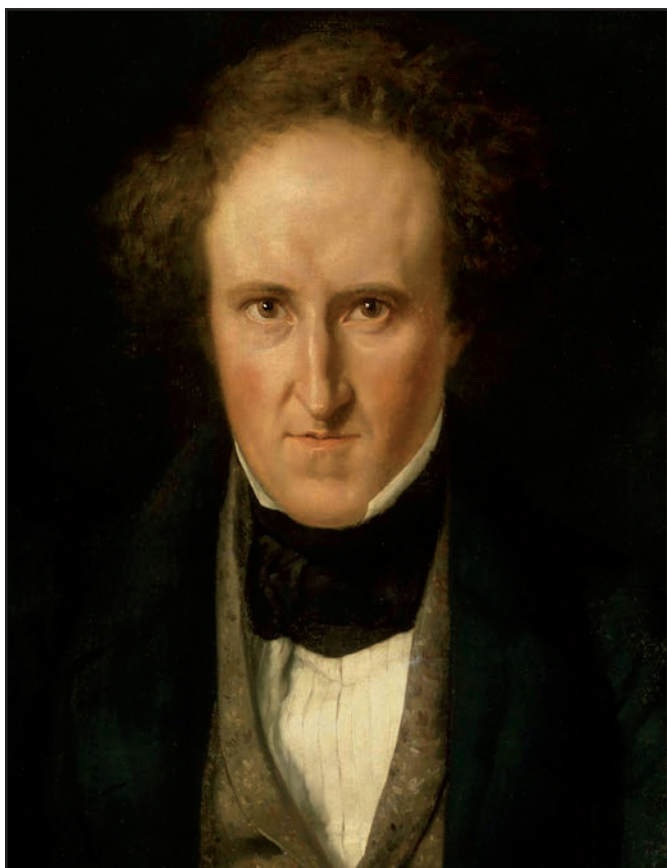
Från Önan för en smacker hängbro över Toppöfallet till Toppön (Tillträde 25 öre). Utsikten från Toppön på de brusande vattenmassorna är en av Trollhättans förnämsta. Från hängbronns östra sida fortsätter promenaden över Gullön genom det massiva ”vindverkshuset” till regleringsdammen.

40 år före det att järnbron byggdes avbildade Johan Fredrik Martin (1755–1816) Toppön. Förlagan till teckningen gjordes vid ett besök vid fallen 1790.

Tyvärr har jag inte lyckats att utröna när järnbron togs bort och ersattes med hängbron. Kanske vet någon av läsarna detta?

Johnny Hagberg

Det går an – en tafla ur lifvet

Så lyder titeln på Carl Jonas Love Almqvists roman från 1839, en roman som på den tiden gav upphov till en hetsig och hätsk debatt i både press och bland författare, både manliga och kvinnliga. Dan Korn nämner i sin bok *Västgötalitteratur* (2002) att *"Det går an"* kom ut redan 1838, men att upplagan blev makulerad och att den nu är känd endast i ett fåtal exemplar.

Idag skulle knappast någon reagera på det sättet som dåtidens debattörer gjorde. Vad var det då för förfärligt som skildrades i romanen *"Det går an"*?

I romanen förespråkar Almqvist nämligen fri kärlek mellan två vuxna människor, som har för avsikt att leva tillsammans utan att vara gifta.

Det går an

Romanen skildrar mötet och kärleken mellan glasmästartottern Sara Videbeck och sergeanten Albert. Almqvist placerar dem på ångbåten Yngve Frej och i denna "ångbåtsvärld" ges författaren möjlighet att på ett begränsat utrymme låta huvudpersonerna mötas och lära känna varandra. Båda är på resa. Sara Videbeck är på väg hem till Lidköping efter en affärsresa till huvudstaden. Hon har aldrig tidigare varit i Stockholm, men nu behövde hon falka på olja och diamanter och dessutom ville hon bese det nya modet. Om läsaren tror att det rör sig om det senaste klädmotet tar denne miste. Det handlar istället om modet att sätta in färgade fönsterrutor i kyrkor. Skulle detta vara något för glasmästeriet hemma i Lidköping? Nej, Sara verkar inte intresserad. Albert, å sin sida, är på väg till Västergötland för att göra en inspektionsrunda bland ett antal gods och gårdar.

Det är en vacker torsdagsmorgon i juli när det är dags för Yngve Frejs besättning att kasta loss från kajen vid Mälarstranden i huvudstaden. Brådskan vid ångbåtskajen är livlig. Trots det väcker en äldre dams rop uppmärksamhet, då hon förgäves försöker hinna med ångbåten. Detta visar sig vara Sara Videbecks

moster, som så har försinkat sig vid kaffebordet och nu blir kvar förgäves viftande med sin näsduk. Detta betyder att Sara får resa hem utan resällskap (=förkläde), men det tycks inte bekymra henne särskilt. Sara är van att klara sig själv.

Ett hinder är alltså borta för Sara och Albert och deras möjlighet att mötas, samtala och förälska sig.

Sergeanten Albert, stilig i sin uniform och med uppåtvridna mustascher, har i brist på annat iakttagit detta lilla drama. Förvånat ser han hur snabbt Sara byter ut sin vita kambrikshatt med tillhörande löslockar, och sätter på sig en skär sjalett. Han undrar om detta är en mamsell eller en jungfru och på vilket sätt som är lämpligast att tilltala henne. I sin sjalett "försvinner" Sara bland jungfrurna och dalkullorna som har sin plats på främre däck.

Albert gör några fäfånga försök att tilltala henne, men detta ger ingen utdelning. När Sara vill köpa en tagelring utav en av dalkullorna kan denna inte ge tillbaka växel. Hon föreslår istället att Sara skall köpa två ringar. Galant träder nu Albert fram och köper båda ringarna och ger Sara den ena. Genast går hon fram till relingen och kastar den överbord. Snopet kastar även Albert sin ring i vattnet. Nej, ringarna för tankarna till äktenskap och tvång, vilket Sara (det visar sig senare) motsätter sig å det bestämdaste. Resan fortsätter och vid Strängnäs ångbåtsbrygga lägger Yngve Frej till för påfyllnad av ved och annat som behövs för den fortsatta resan. Under en halvannan timma får passagerarna möjlighet att sträcka på benen och lämna båten. Albert föreslår Sara att de skall göra sällskap och äta frukost i staden. Han känner nämligen till ett mycket hyggligt och bra ställe. Förslaget accepteras och Sara följer otvunget med, frukost skall smaka bra. Vad sägs om stekta morkullor, färsk lax och hallon och grädde. Men först skall de ha ett glas körsbärsvin. Under frukosten för de ett livligt samtal som blir enklare när de båda lägger bort titlarna med varandra och säger du. När notan skall betalas är Sara noga med att betala sin del av kostnaden till Alberts förargelse. Han hade tänkt bjuda henne. Ångbåten färdas nu vidare mot Arboga, den sista biten via Arboga å, där natthärbärke måste ordnas. Sara och Albert gör sällskap till gästgivargården och blir av bärarna tagna för ett par och Sara tituleras "söta fru". Albert verkar road, men Sara har ett strävt uttryck i ansiktet. Att få natthärbärke visar sig lättare sagt än gjort. På gästgivargården finns inga lediga rum. Till slut förbarmar sig värdshusvärdens hustru och upplåter sin kammare åt "herrsskapet" denna natt. En natt som Albert tillbringar sovande i en länstol. Nästa morgon kommer båda överens om att ändå resa som ett par, eftersom det är enklast så. Ifrån Arboga fortsätter de resan tillsammans med häst och vagn, via Fellingsbro, Kumla, Vretstorp, Bodarne, Hova och fram till Mariestad. Sara har noga räknat ut sin andel av skjutskostnaden, 11 rdr 6 sk. *"Jag tror icke jag räknat rasande, ty jag är van och kan det."*

Till författarens egen förvåning tar Albert och Sara hela sex resdagar på sig för att först på tisdagen anlända till Mariestad, en dag på Mälaren och fem dagar till lands. Nog borde det ha räckt med fyra övernattningar på denna sträcka. *"Till en del kom väl dröjsmålet därav, att när de vid Bodarne, där en natt övervilades, om morgonen stego upp, var Sara icke fullkomligt väl. Hon hade icke förr varit utsatt för så mycken rörelse, och hennes ögon, ehuru nu nästan klarare än alltid annars, glimmande och fulla av högsta innerlighet, då hon såg på Albert, visade likväl spår av att knappt hava sovit halva natten."*

Under det intensiva umgänget för de båda långa och givande samtal med varandra. Snart står det klart för Albert att Sara inte har för avsikt att gifta sig och bilda familj. Under sin uppväxt har hon fått ta del av föräldrarnas äktenskap och blivit avskräckt. Sara har därför bestämt sig för att aldrig underkasta sig det hus-

bondevälde som lagen gav mannen i äktenskapet.

Sara har upplevt faderns supande och hur modern sakta men säkert sjunkit ner i apati och dryckenskap. Från att ha varit en människa med den största ordentlighet och snygghet blev hon till slut osnygg, otäck och slarvig. Nu ligger modern till sängs sedan flera år tillbaka på grund av sin dryckenskap.

Sedan faderns död hade modern rätt att driva glasmästeriet vidare i egenskap av änka. Men i själva verket är det Sara som har stått för driften av glasmästeriet. Modern har knappast kunnat bidra till arbetet i sitt nuvarande tillstånd.

Sara är fullt medveten om att när modern dör så upphör också hennes möjligheter att driva glasmästeriet vidare i egen regi, så lyder skråväsendets regler. Men Sara låter sig inte nedslås eller hemfalla åt bitterhet. Hon ämnar framställa sitt eget framtagna fönsterkitt. Förtroligt omtalar hon för Albert att hon har ett hemligt recept på detta kitt. Det gäller att ha de rätta proportionerna mellan olja och krita för att få det starkt och hållbart. Detta kitt skall hon sedan försälja till glasmästerierna i staden, men även i städerna runt omkring.

Dessutom tillverkar hon glasaskar som hon själv skär till och lägger färgat papper i, så blir det vackra saker att sälja i den lilla butik hon ämnar öppna. Sara resonerar vidare: *"Om jag lever till en femtio år, så tänker jag fara på marknader med varor. Ty så länge jag är ung, är det bättre att sitta hemma i min lilla handelsbod."* Hon kommer dessutom att få ärva hemmet, den lilla gården med utsikt mot Lidan. Här kan hon bo på undervåningen och hyra ut rummen på övervåningen. Sara har verkligen tänkt ut sin framtida försörjning. Hon behöver verkligen inte gifta sig för att bli försörjd av en man. Sara vill vara fri såsom fågeln och inte stå under någons förmyndarskap = en äkta man.

Men att leva helt utan kärlek vill hon inte. Det är nu som hon framför sin kärleksutopi till Albert. Hon vill leva i kärlek och harmoni med en man utan att blanda in vardagliga förtretligheter, som att ha gemensam ekonomi och gemensam bostad. Inte blir ett par lyckligare för att de har blivit "lästa över". Men innan Albert kan svara på frågan om detta skulle kunna gå an, måste de anträda den sista biten av sin resa till Lidköping. Albert har nämligen lovat att göra Sara sällskap ända fram till Lidköping. Vägen mellan Mariestad och Lidköping räcker ända ifrån Mariestad till Lidköping, fastslår författaren. När nu våra resande når Bresäter undrar Albert vilken väg de ska ta. *"Nu beror det på, om vi framåt Forshem skola taga den gudomliga vägen över Kinnekulle, som går genom norra delen av Österplana, så Medelplana och Källby, på vilken väg vi komma förbi Hönsäter, Hällekis och Råbäck..."*

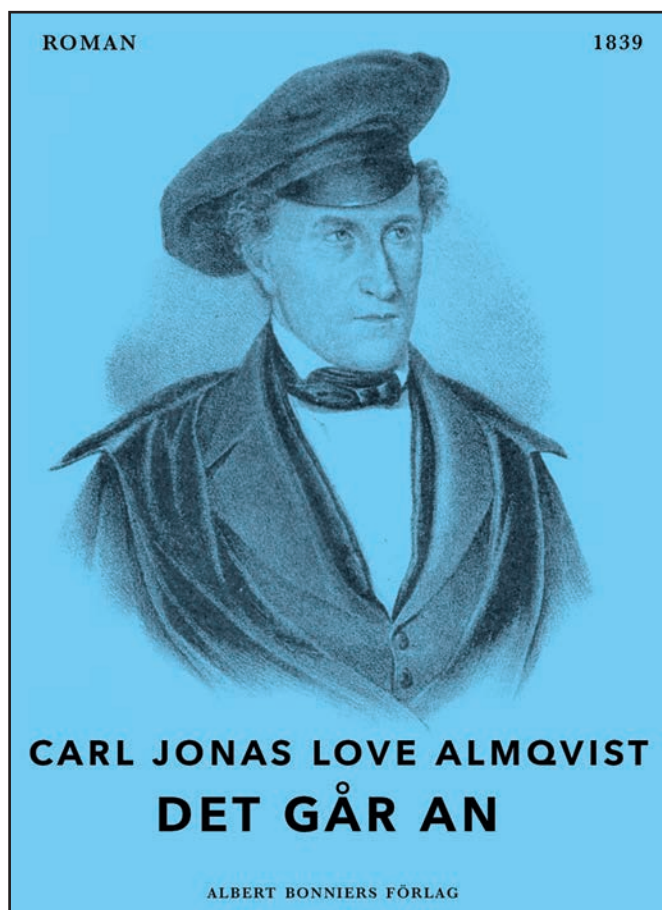
"Ja, den andra vägen vi kunna följa går däremot ned åt Enebacken, öster och söder om Kullen, genom Skälvum, förbi Husaby..." Albert väljer den senare vägen och lämnar Kullen till höger. Från Enebacken *"så får man Holmestads, Göteneds, Skälvums kyrkor, och till och med Vettlösa på litet avstånd åt vänster: förlåt Vättlösa heter det. Sedermera kommer man så att man ser Husaby och till och med Kleva kyrkor uppåt Kullen till. Vidare råkar ögat inom kort Broby kyrka, Källby kyrka, Skeby kyrka... det var obegripligen så mycket kyrkor!"*

Till slut har de Vänern på höger sida och snart nalkas de staden, där Sara *"kände de ljuvaste inre minnen"*.

"Lidköping kom. De började åka på stadens första gata, bred, stor, bra, men litet ojämnt stenlagd. Bästa Albert, låt mig stiga av här, detta är mitt barndomshem: jag skulle vilja gå till fots härinne".

Sara föreslår Albert att han skall ta natthärbärge på källaren bortom torget. Själv vill hon gå hem ensam för se hur det står till med modern. Det är då hon möter begravningsståget. Hon inser att hon kommit för sent för att en sista gång få se sin mor i livet. Hon följer efter begravningsståget och åser hur modern med en enkel ceremoni begravs på kyrkogården.

Albert väntar på att Sara skall höra av sig, men det dröjer till

nästa morgon. Förskräckt får han höra att Videbeckska är död. I sin upprördhet tror han att det är Sara som är död, men om han hade tänkt klart borde han förstått att det var Saras mor som var avliden. Han beger sig genast åstad och *"slutligen såg han ett litet rött trädhus med Strängnästykke, dock välbehållet. En lång rad strött granris på gatan mötte honom: det klack till i bröstet: han hade nu dödsspåret att gå efter"*.

När gamla Maja öppnar dörren kan han bara stamma fram; *"jag har hört att det här skall finnas rum att hyra..."*. Han visas upp på andra våning, där det finns två små trevliga rum med rosiga tapeter. Hyran är tjugo riksdaler riksgälds per år, men tolv på halvår. I detta pris ingår inte städning eller tvätt, det har Sara tidigare noggrant poängterat. Alberts oro och förtvivlan förvandlas till glädje och förvåning när dörren plötsligt öppnas och Sara stiger in, helt svartklädd.

"Vad tycker du om dessa rum? Vill du hyra dem? Får jag icke nu bjuda dig ned i mitt, så skall du få se huru jag har det: frukosten väntar. Ock börjar du icke dina resor straxt idag, så ber jag dig ock hos mig till middagen. Går allt detta an, Albert? Han sade ändå intet. Men i hela uttrycket av hans ansikte låg detta svar: Det går an".

Sara Videbeck

Almqvist har här skapat ett livligt och inte minst modernt porträtt av en ung kvinna med stark integritet och med en stor portion av handlingskraft och entreprenöranda. En kvinna som vet vad hon vill och som inte tänker låta någon annan bestämma över sitt liv, men som ändå inte vill säga nej till kärleken.

Albert

Vad kan man då säga om Albert? Almqvist har inte ens gett honom ett efternamn. Albert är underofficer och man kan ana att han har ett gott gifte att förvänta sig. Mötet med Sara förändrar hans syn på kvinnan och inte minst på äktenskapet. Visst kan man leva tillsammans utan kyrkans välsignelse. Sara och Albert blir "särbo"

Nidskrift kring *Det går an* 1851

och bestämmer att de ska ha separat ekonomi och boende, men att de kan umgås så mycket de vill när Albert kommer tillbaka från sina resor.

Reaktioner på boken

Almqvist måste ha varit på osedvanligt gott humör när han skrev romanen. Med lätt hand skildrar han landskapet och miljöerna från värdshus och natthärbärgen och de två huvudpersonerna följer läsaren med intresse.

Om Almqvist hade anat vilken reaktion boken skulle få på recensenter och läsare hade han kanske inte känt sig så tillfreds. Almqvist kom nämligen i konflikt med överordnade myndigheter, miste sin rektorstjänst och varnades av Uppsala domkapitel. Det kanske inte var helt lyckat att kritisera kyrkan och förespråka fri kärlek, då Almqvist själv prästvigdes endast några år innan *"Det går an"* kom ut.

Almqvist hade i slutet av 1830-talet delvis lämnat sin romantiska diktning och börjat intressera sig för politiska och sociala frågor, som till exempel framkommer i romanen *"Det går an"*. Hans kontroversiella åsikter om äktenskapet som institution fick inte stå oemotsagda. Många ansåg hans idéer vara samhällsupplösande och osedliga. Flera författare gav sig in i debatten. Bland andra skrev J.W. Snellman *"Det går an. En tafla ur lifvet, fortsättning (1840)"*. Särskilt hätsk var August Blanche med sin roman, som fick titeln: *"Sara Videbeck. En tafla ur lifvet (1840)"*.

De kvinnliga författarnas reaktion på boken är särskilt intressant; till exempel Malla Silfverstolpe: *"Männe det gå an?"*, Sophie von Knorring: *"Så går det"*, samt Wilhelmina Ståhlberg och Carolina von Platen. De uppfattade utan undantag *"Det går an"* som en manlig önskedröm. Almqvist gav erotikens skiljande från äktenskapet så stor betydelse att det gjorde det nästan omöjligt för kvinnorna att helhjärtat uppskatta hans bok. Däremot fanns det andra frågor i boken som de kunde dela och uppskatta.

Malla Silfverstolpe ansåg att kärleksutopin beskrevs alltför idealistisk. Förtalet skulle drabba särskilt kvinnan och hon tvivlade på att människorna verkligen var så goda att de utan att skada varandra kunde leva i en kärleksrelation som inte reglerades av kyrkan och statens lagar och förordningar. Dessutom vilka problem skulle uppstå när barnen kommer, den frågan hoppar Almqvist över helt och hållet.

Wilhelmina Ståhlberg beskriver den fria kärleken som ett sämre alternativ än äktenskapet. Det är i stället en liderlig mans önskedröm, som befriar mannen från alla plikter, samtidigt som den skapar nya allvarliga problem för kvinnan.

Carolina von Platen menar att den kvinna som väljer att bryta mot det rådande normsystemet blir stämplad som "fallen" och förlorar all trygghet och alla frihetsmöjligheter, som äktenskapet i bästa fall hade kunnat ge, medan mannen i ett utomäktenskapligt förhållande inte bryter mot normerna och därför får behålla både sitt anseende och sin samhällsställning.

De kvinnliga författarna var betydligt mer realistiska i sin bedömning av Almqvists roman. De insåg direkt att det var kvinnan som fick betala priset för en fri kärleksrelation medan mannen bara kunde plocka ut det bästa...

Västgötalitteratur?

Kan man anse att *"Det går an"* är västgötalitteratur? Handlingen är förvisso delvis förlagd till Västergötland och huvudpersonen, Sara Videbeck, har sin hemvist i Lidköping. Men i princip skulle Almqvist kunnat välja vilken pittoresk småstad som helst att placera Sara Videbeck i. Men resan i ett sommarfagert Sverige med båtresan över Mälaren och färden med häst och vagn via Kinnekulle ger en passande ram för den spirande kärleken mellan Sara och Albert.

Däremot har författaren CJL Almqvist ingen anknytning till Västergötland och har aldrig bott i landskapet. Själva reseskildringen är intressant, detaljerad och verkar vara självupplevd av Almqvist.

Carl Jonas Love Almqvist

Han föddes 1793 i Stockholm och växte upp på gården Antuna några mil norr om staden. Efter studier i Uppsala blev han magister och arbetade därefter som informator och ämbetsman i Stockholm.

Almqvist var intresserad av herrnhutismen och tog tidigt intryck av Swedenborg. Efter att ha lämnat ämbetsmannabanan flyttade han till Värmland 1824, gifte sig och blev jordbrukare. Han blev med andra ord en tidig "gröna-vågare", men försöket blev kortvarigt. Redan 1825 var han tillbaka i Stockholm. Under åren 1829–1841 var han rektor för Nya elementarskolan samtidigt som han skrev ett tiotal läroböcker i språk och matematik. 1837 blev han prästvigd. På grund av sina radikala idéer tvingades han lämna Elementarskolan och blev under 1840-talet yrkesförfattare. Almqvists äktenskap och ekonomi försämrades med åren och 1851 inträffade den fatala händelsen, då han blev anklagad för reversstöld, förfälskning och mordförsök på en procentare. Han tvingades i landsflykt och efter 14 år i Amerika återvände han till Europa och bosatte sig i Bremen. Här avled han 1866. Man kan ana att Almqvist under sin långa landsflykt ändå längtade hem. Han lär ha sagt "Blott Sverige svenska krusbär har".

Litteratur: bland annat Alex författarlexikon. Nordisk kvinnolitteraturhistoria, bd IV Fadershuset. Borgström: Går det verkligen an?

Annicka Berggren

**Glöm ej att betala din
medlemsavgift för 2023**

Årsavgift 2023: Enskilda medlemmar 150 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 200 kr.

Magnus Gabriel De la Gardie

MG hade en mängd viktiga roller under den svenska stormakts-tiden. Mäktiga människors insatser och betydelsen av dem brukar omvärderas under historiens lopp. Så är det också för MG:s del. Men på en punkt har det alltid rätt enighet: hans mecenatskap var storslaget, hans gynnande av konst och vetenskap var utan motstycke i 1600-talets Sverige.

Han var kansler för Uppsala universitet, en komplicerad roll där han måste företräda olika, ibland motstridiga intressen. Han la ned ett hängivet arbete på detta. I sitt mecenatskap prioriterade han ofta den lärda världen, särskilt fornforskningen. Där passade ju också Läckö slott in väldigt bra med sitt medeltida ursprung. Den kanske starkaste och viktigaste symbolen för detta intresse är nog att han köpte och skänkte Silverbibeln till universitetet. Fortfarande kanske den största skatten! Samtidigt skänkte han isländska handskrifter. Han skänkte detta som han sa ”av den kärlek jag bär till fäderneslandets antikviteter”.

Tillhörde man riksrådsaristokratin, så hade man makt. Makten måste man visa, så alla förstod den och man själv inte blev av med den. Detta måste man göra i hela sitt leverne! På alla sätt och på alla plan. Detta var inte självförhåvelse – som vi kanske skulle tolka det som idag – utan en representativ plikt.

Han måste t ex bo förnämre än de flesta. Det ingick. Det är delvis i ljuset av detta man kan se hans bygghus. Bland alla hans byggnader intar nog Läckö en särställning, inte minst genom sin historiska förankring. Något han är noga med samtidigt som han utökar och omgestaltar många delar för att bli än mer representativt och ”värdigt” hans ställning.

Han var onekligen en engagerad byggherre. Han gjorde själv många idéskisser och planer. Däremot vet man inte riktigt hur man ska tolka dessa. Är det de första utkasterna som arkitekterna ska rätta sig efter, eller är det skisser som MG gjort utifrån förslag som han fått från arkitekterna?

MG var en av Sveriges största jordägare, och hade även egendomar i Estland. Det ville till att hålla dem i stånd och i skick som anstod en man i hans ställning. Han var ju ingen vidare militär, som hans far och farfar varit, så han trivdes nog också bättre med att bygga praktfulla anläggningar. Sparsamhet var väl inte hans största dygd, utan storslagenhet och prakt låg nog mer för honom. Både när det gällde byggnader och parker. I våra trakter byggde han ju Mariedals slott, uppkallat efter hans hustru Maria Eufrosyne. Så lät han bygga Höjentorps slott inte långt här ifrån. Egendomen hade han och hustrun fått i bröllopsgåva av drottning Kristina. Höjentorp var ett av två slott som makarna fick behålla sedan övriga gods dragits in till Kronan vid Karl XI:s reduktion, och Maria Eufrosyne dog på Höjentorp. Det andra slottet de

fick behålla var Venngarn utanför Sigtuna. MG lät bygga, eller snarare omdana och utöka det, 1670 med hjälp av arkitekten Jean de la Vallée, som han ofta anlätade. Så hade han Karlbergs slott som han lät bygga om och utöka. Där är militärhögskolan idag. Ulriksdals slott hade han, det uppfördes av pappa Jacob 1638–45, och kallades då Jacobsdal. Under ett decennium hade han även Drottningholm. Kägelsholms slott på en ö utanför Örebro ärvde han och byggde om och utökade. I Estland hade han t ex slotten Magnushov och Arensburg på ön Ösel. Så hade han ju stadspalatset Makalös i Stockholm, söder om Kungsträdgården. Det hade också pappan byggt, och det var ett passande namn för det var det mest omtalade och mest fantastiska och rikt utsmyckade palats man sett i landet. Så mycket byggande blev det... han hade dussintals av byggprojekt på gång samtidigt.

Men han gynnade inte bara byggandet av sina slott och gods. Religionen var viktig för alla på 1600-talet. MG som många andra tolkade verkligen sitt liv med hjälp av religionens språk. Han och hans hustru kanske mer än många. Därför var det naturligt att uppföra slottskapell och att gynna uppförande, utbyggnader, utsmyckning mm av kyrkor. Under 1600-talet var det väldigt många kyrkor som byggdes om och byggdes ut, och MG bidrog med medel, inte minst här i våra trakter. Kyrkorna i Källand ingick i Läckö grevskap, och dessa inventerades noggrant. Lidköpings stadskyrka var något av huvudkyrka i grevskapet, och den restaurerades nu. Ytterligare ett tiotal kyrkor i grevskapet byggdes om. Men MG:s intresse för sockenkyrkorna verkar framför allt ha gällt gåvor som kunde tjäna till andlig uppbyggelse, som altartavlor och predikstolar. Tack vare MG med sina profana och sakrala byggprojekt kom det flera skickliga hantverkare från utlandet, t ex stenhuggare och träbildhuggare.

En av alla kyrkor som berördes var just Varnhems klosterkyrka, som han också utsåg till sin gravkyrka. Det passade ju hans ställning att bli begravd i en kyrka där flera kungar redan var begravda. Mycket material hämtades från klosterruinen där det ju fanns färdigbearbetad kalksten. Den kan vara intressant att jämföra med Gudhems klosterruin, där man inte tagit så mycket sten och därför finns mer av själva ruinen kvar – men å andra sidan har Varnhem nu en fungerande klosterkyrka från medeltid och 1600-tal. Tämligen unikt i Sverige. Tack för det, MG dela G!

Allan Ahlman

**Föredrag vid De la Gardieväll i Varnhems klosterkyrka
den 13/10 2022**

Bref från Jeremias

”Fast veldgässen fara mång’ land å rike ijönom, så blir di ente klokare ändå”, sa’ allti farmin. Te å fara bå te Stockholm å Göteborg, för rosskull, å så låna resepänga te’t åle ente klokt jort, som jag har sett i tidninga en bonne ifrå Vara jort. Har’nte dä vort bätter i hade vort hemma, så hade i sluppet å ta’t lån, nor [i?] inte kunne jära så hafern ble durare, för i hade nok fått tart ve kongen, å te å vänta te i blir riksdasman, åle ente lönt.

Hade ja vort i era kläer, så sullalle ja tart ve riksdasmännerna lell, å tart om horodant dä å på lan’t, förse dä vet storste del ente om, å så har dä förändrat sek mööt sena di for hemifrå. Arbetarn, som di vel jära bröt så billit för, har allt ät upp di kakera, han hade, nor di for hemifrå, å inga förtjänster har dä vort i venter, så dä vete Gud var han sa få brö ifrå, fast dä å billit.

Se dä kanile veta lite var ble danner, nor han så den ene ätter den andre å sina gålbor slo vanta i bort å jära kunkurs, så di kom te å tänka som så, dä åle ente vart å ha skrädarn elle skomakarn eller snekarn elle andra arbetara, utan vi fåle jära vårt arbete sjolfva å slita på dä gamla sålänge, å dammuså töker [j?]ak, att arbetarn likaväl som bo’en hade nötta å om säa bleje durare elle va töker i Anners, Petter, Jonas, Olle, elle va i heter, som har vort ute å rest ijönom hela svärjes rike, i sala veta om dä ä sånt på andra trakter som dä ä härkring.

Se di som har nötta å att dä å billit, dä å di, som har stora löner, banvaktare å sunnadara tjänstemänner, å dä å bönnerna som får släppa te’t, å di vill bara ha påökning på lönera. Dä ser ut som dä vore en hoper sunnadara på riksdan, i kunnale otminstingen ta’t rea på så pass nor i va i Stockholm.

Ovanstående jeremiad är klippt ur Skaraborgs Läns Annonssblad 19/3 1886 [s 3], digitaliserad av KB med något otydlig högermarg. Dagstidningen SLA började ges ut i Skövde 1884, men initialt enbart på fredagar. Brevet är ett exempel på de skrönor på dialekt som inspirerade av landsmålsrörelsen vid våra universitet fr o m 1882, därefter började publiceras framför allt i lokaltidningar, en form av nationalromantik som kunde spåra ur till simpel bondkomik enligt min mening.

Något ytterligare bidrag av denne ”Jeremias” kan emellertid inte påträffas i SLA, Jeremias i Tröstlösa bortsorterad. Men kanske någon läsare har stött på dennes västgötske namne annorstädes?

Med förhoppning ingen banvakt blir stött,

P Räf.

PS: Enligt en lätt- och nåttillgänglig *norsk* tabell sjönk havrepriset 1881 till 1888 från 14:87 till 10:91 rdr/kg.

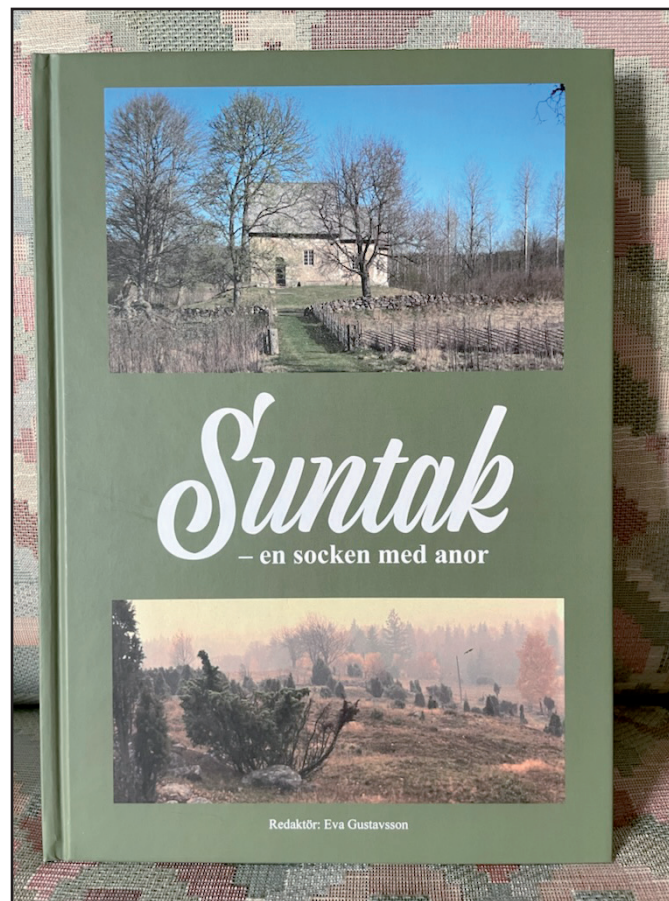
Föredrag om västgötalitteratur

Välkommen till Falbygdens museum i Falköping onsdagen den 15 mars och lyssna till Sven-Olof Ask; ”Från Västgötagalen till Västgöta-Bengtsson.”

Det är en del av Falbygdens Hembygds- och Fornminnesförenings årsmöte som börjar kl. 19.00.

Även icke-medlemmar är välkomna.

Sveriges äldsta möbel?

Lördagen den 18 februari var sockenstugan i Suntaks socken i Tidaholms kommun välbesökt. Då var det boksläpp av den nytryckta sockenboken ”Suntak – en socken med anor”. Bland fika och bokhögar berättades om forskning och återkommande träffar under drygt tio års tid.

Resultatet har jag nu vid min sida. En bok i A4-format tryckt i 300 exemplar.

Medarbetarna till boken har varit många som på 300 sidor har delat upp socknens historia i 18 kapitel följt av en ordlista. I början av boken försöker man förklara det i dag märkliga ortnamnet Suntak. Socken består i dag av tre byar och har tidigare haft järnväg i vars stationshus även postkontoret huserade.

Av bygdens fornlämningar sticker järnåldersgravfältet vid Klostergården ut med sin storlek.

Många socknar som på 1800-talet byggde en ny kyrka rev den gamla kyrkan, men i Suntak klarade den sig. Suntaks gamla kyrka byggdes antagligen på 1100-talet. I kyrkan finns en kopia av Suntaksstolen. Originalen kan ses på Västergötlands museum i Skara och är Sveriges kanske äldsta bevarade möbel. Kyrkan öppnas än i dag med den gamla kyrknyckeln med de imponerande måtten 822 gram och 29,5 cm i längd.

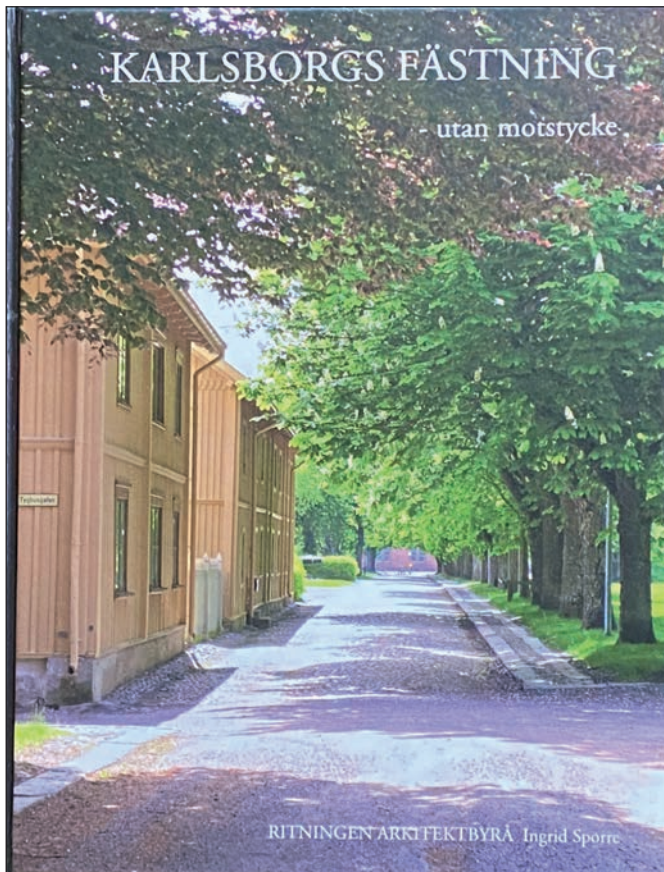
Det dagliga livet beskrivs i texterna om bl a gårdarna, företagandet, skolundervisningen och föreningslivet.

Själva bymiljön i Suntak är väl värd ett besök även om man kanske inte kommer in i någon byggnad.

Att få beskåda bl a kyrkplatserna, Storegårdens mangårdsbyggnad och Mariebergs herrgård är en fröjd för ögat.

Niklas Krantz

Praktverk om Karlsborgs fästning

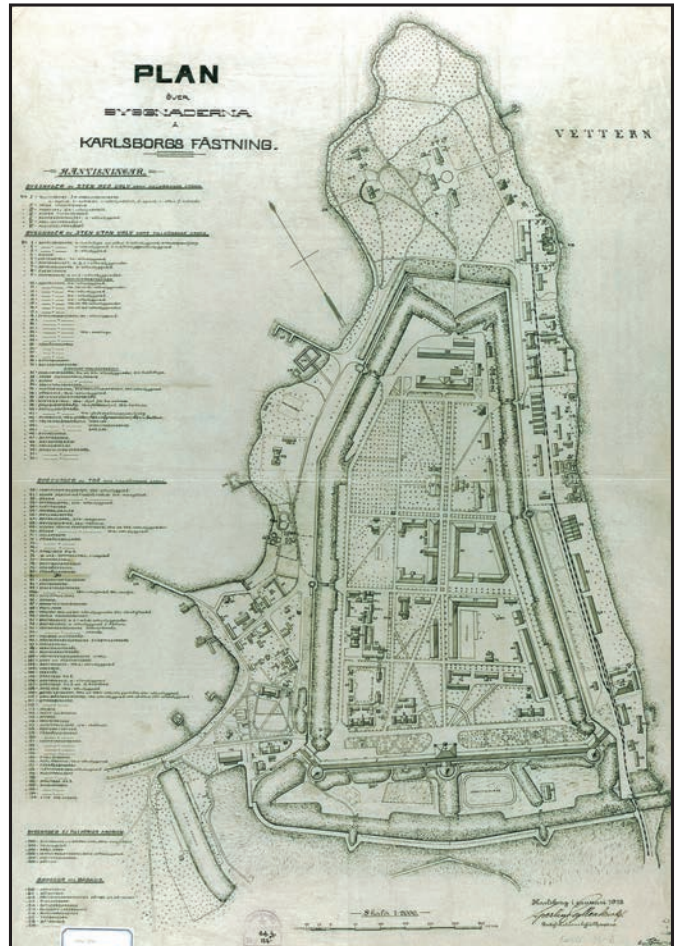
Boken om Karlsborgs fästning, med hårda pärmar och rikligt med bilder och illustrationer.

Det är som en egen liten värld innanför vallarna på Karlsborgs fästning. Längs de kullerstenslagda gatorna ligger alla de gamla byggnaderna – det är allt från storslagna byggnadsverk till små, anspråkslösa trähus. Alla hade de en funktion att fylla för landets centralförsvar. Här finns verkstäder, materialförråd, stall, sjukhus, bostäder, mäss och vårdshus. Den främsta byggnaden av dem alla är det 678 meter långa Slutvärnet, som byggdes för att inrymma förläggning och officersbostäder, expedition, vakt, kök och en kyrka. 22 år tog det att bygga Slutvärnet, och anläggandet av hela fästningen pågick under nästan 90 år, från år 1819 till 1907.

Ett uppslag i boken, bilderna visar några förfallna men vackra rum i Garnisonssjukhuset.

Den nya boken ”Karlsborgs fästning – utan motstycke” fokuserar på det byggda kulturarvet, och beskriver fästningens historia utifrån nio byggnadsverk. Författaren Ingrid Sporre är arkitekt och har under många år arbetat med just byggnaderna på Karlsborgs fästning. Boken är framtagna i nära samarbete med slottsarkitekt Ingvar Blixt, och med Camilla Jarhed, fastighetschef vid Statens fastighetsverk.

Karta över fästningsområdet, daterad 1918. Källa: Krigsarkivet

Idén till boken har vuxit fram i takt med förvaltandet av fästningen, under vilka kunskaperna successivt har ökat och fördjupats. Arkivmaterial som ritningar, bilder och andra handlingar som har letats fram inom ramen för olika byggnadsprojekt, bildar nu en stomme i den vackert utformade boken om drygt 250 sidor. Bilder ges generöst med utrymme, och för den läsare som bläddrar fram och tillbaka, är det lätt att stanna upp vid en bild eller ritning och fördjupa sig i de fyllda bildtexterna.

Nedslag görs i olika tider, och här lyfts också berättelser om människorna på fästningen och de liv som levdes här. Idag är Karlsborgs fästning fortfarande präglad av militär verksamhet, men det är även många civila personer som bor innanför vallarna. Fästningen är dessutom ett stort besöksmål. Hela anläggningen med alla dess gator och torg, parker och alléer, försvarsverk och byggnader är statligt byggnadsminne och förvaltas av Statens fastighetsverk. Fästningen är väl värd ett besök, och boken är absolut värd att läsas!

”Karlsborgs fästning – utan motstycke” säljs genom Ritningen Arkitektbyrå AB, info@ritningen.se

När man sydde kläder på fabrik

Svensk konfektionsindustri cirka 1900–1980 av Johannes Daun

Som barn kunde jag ännu höra äldre människor som lite nedlåtande kommenterade "Är det konfektion"? Samtidigt tyckte jag att min pappa var snitsig i sin Kaboms blå.

Johannes Daun har skrivit en fantastisk bok om den svenska konfektionsindustrin med fokus på Borås och Sjuhäradsbygden. Daun är 1:e antikvarie vid Textilmuseet i Borås och har tidigare författat ett flertal historiska texter. Han disputerade 2016 på avhandlingen "Vägen till den moderna familjen: fruktsamhet i den växande industristaden Borås cirka 1830–1930". Den i år utgivna "När man sydde kläder på fabrik" är av samma klass som en avhandling. Boken bygger på mycket omfattande källstudier från fabriksarkiv, fackföreningsprotokoll, muntliga uppteckningar av intervjuer med arbetare, tjänstemän och ägare till konfektionsindustrier. Offentlig statistik, samtida utredningar och press har också legat till grund för boken. Allt är belagt med en noggrant förd notapparat. Daun har även bedrivit omfattande litteraturstudier. Han hänvisar till en rad teorier som han prövar mot sina egna forskningsresultat. En tanke som slår en när man läser boken är hur väl Daun visar på Västsveriges särpräglade utveckling i förhållande till övriga Sverige. De faktorer som Christer Winberg lyfter fram i "Hur Västsverige blev västsvenskt" från 2000 stämmer väl överens med textil- och konfektionsindustrins utveckling och överlevnad i Boråsområdet.

"När man sydde kläder på fabrik" är mycket mångsidig och indelad i tolv kapitel som behandlar olika aspekter av konfektionsindustrin. Det är i en recension svårt att belysa alla delar i boken men jag skall visa på några. Han lägger först en grund och reder ut skillnaden mellan textil- och konfektionsindustri samt beskriver dess historia. Sedan visar han på lokaliseringen av dessa industrislag i Sverige och förklarar Boråsbygdens betydelse för industrin som här blivit mer långlivad än i andra delar av landet. Hela boken är upplagd med jämförelser mellan Sverige och utlandet men också mellan olika delar av Sverige och Västsverige specifikt Boråsregionen. Sedan går analysen ner på Boråsnivå

och som typexempel har författaren valt Bröderna Magnussons fabrik i Borås. Denna industri utgör i de flesta fallen basen för analysen i olika frågor.

Vi får följa den tekniska utvecklingen, arbetsdelningen, den numerära tillväxten av fabriker och samtidigt ta del av andelen hemsömnad i industrin. Fördelningen mellan män och kvinnor i industrin gav upphov till olika hierarkier i företagen vilket analyseras. Daun visar också på textilindustrins utveckling mot andra typer av industrier såväl i landet som helhet som i Boråsområdet. Han diskuterar hur tillgången på arbetskraft och lönenivån påverkat industrins lokalisering och överlevnad. I det sista kapitlet förs en sammanfattande diskussion. Daun ser utvecklingen för konfektionsindustrin i fyra steg: Upptakten 1890–1920, genombrottet 1920–1945, guldåren 1945–1970 och krisen 1970–1990. Man kan följa den förändrade produktionen från enkla okvalificerade arbetskläder via herrkonfektion till dam- och flickkonfektionen som kom att vara den dominerande produktionen i slutperioden. Västståndet i Sverige gav guldåren för den svenska tekoindustrin men tog också nästan död på den.

Daun har genom sin forskning och boken "När man sydde kläder på fabrik. Svensk konfektionsindustri cirka 1900–1980" skrivit textilhistoria inom ett område som inte tidigare behandlats på ett vetenskapligt sätt i sin helhet. Många av de forskningsrön som Daun kommer fram till ger en delvis ny bild av Västsverige och framför allt Boråsregionen. Boken rekommenderas varmt till alla som vill förstå framväxten av textil- och konfektionsindustrin i Sverige och Boråsområdet. Den ger samtidigt en bra bild av det framväxande välfärdssamhället i Sverige. Boken kan också ses som ytterligare en pusselbit i den teoribildning som Christer Winberg lanserat om Västsverige som unikt när det gäller utvecklingen de senaste 150 åren.

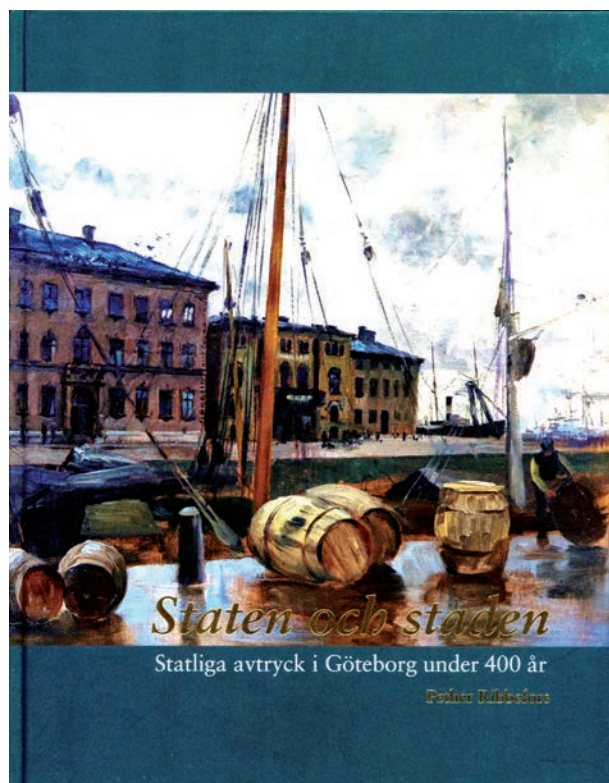
Ulf Lycke

Äldre Västgötalagen i ny utgåva

Pris för båda delarna endast 350:-. Beställes genom föreningen.

Staten och staden: statliga avtryck i Göteborg under 400 år

Den 4 juni 1621 skrev kung Gustav II Adolf under Göteborgs stadsprivilegier, efter att rikets fiender länge motarbetat Sveriges strävanden i väster. Fyra sekler efter Älvsborgs lösen ligger staden i framkant inom industri, sjöfart, logistik, forskning och evenemang.

En tredjedel av den svenska exporten går över Göteborg, som är Nordens största hamn. Fram till början av 1800-talet var kronans åtagande mot Göteborg främst militärt, för att skydda den viktiga handelsstaden.

I takt med samhällsutvecklingen förändrades den statliga närvaron och genom byggnader, händelser och personer har staten gjort avtryck i Göteborg under 400 år. Såväl förstatliganden som avregleringar har över tid givit upphov till nya förutsättningar. Statliga aktörer har på en och samma gång investerat, övervakat, möjliggjort och kontrollerat. Staten och staden har en gemensam historia. Och en gemensam framtid.

Länsstyrelsen har nu utgivit den vackra och innehållsrika Jubileumsboken *Staten och staden, statliga avtryck i Göteborg under 400 år*. Det handlar om vad staten och staden har haft, och har, gemensamt i Göteborg.

Boken är skriven av Pether Ribbefors på uppdrag av Länsstyrelsen och författaren tar oss med på en resa genom århundradena, och det handlar bland annat om befästningar och landshövdingehus, reglering av handel och miljöpåverkan. Boken gör nedslag i spännande händelser och skildrar relationen mellan Göteborg och staten. Hans ambition har varit skriva om det som är intressant och roligt att läsa om. Boken ger inte en heltäckande historiebeteckning men förmedlar en intressant och lustfylld läsning.

Inledningskapitlet handlar om sjukdomar som påverkat Göteborg. Här tas bland annat upp de två ämbetsmän som föll på sina poster, nämligen Karl X Gustav som avled i lunginflammation den 13 februari 1660 och landshövdingen

Axel Pontus von Rosen som var en av de sista som avled i koleran den 22 oktober 1834.

Det är en vacker presentbok som finns att köpa hos Göteborgs stadsmuseum. 291s. Inbunden och rikt illustrerad.

Johnny Hagberg

Minnesvärda svenskar

Tony Högsta, frilansjournalist från Skövde har återigen presenterat en ny bok. Denna gång är det personhistoria som rör sex historiskt intressanta svenskar. Av dessa är en från Västergötland, varför jag väljer att skriva lite om honom. Harald Stake hette han.

Han föddes på släktgården Hönsäter (1598) ett stenkast från nuvarande Hällekis samhälle i Österplana socken.

Han kunde titulera sig krigare!

Han bestämde sig tidigt för den militära banan och deltog i 30-åriga kriget. Där räddade han livet på kungen 1631. Så småningom blev han överste för Västgöta kavalleriregemente.

Sverige låg i krig med Danmark, och här kämpade Stake mot fienden vid Landvetter, Gamlestaden och Hisingen. Utnämnd till guvenör över Skaraborgs län.

Han adlades av drottning Kristina 1654, och hans stora sköldbrev undertecknat av drottningen finns än i dag på Stifts- och landsbiblioteket i Skara.

Hans sista stora strid var den s.k. Gyldenlöwefejden, då danskarna belägrade Bohus fästning. Han var då 80 år. Danskarna hotade Stake som svarade med ett bevingat svar:

Sittande skitande fick jag Ditt brev. Ju mer jag läste ju mera det drev. Marken vart frusen – det fanns intet löv, jag tog Ditt brev och torka min röv...

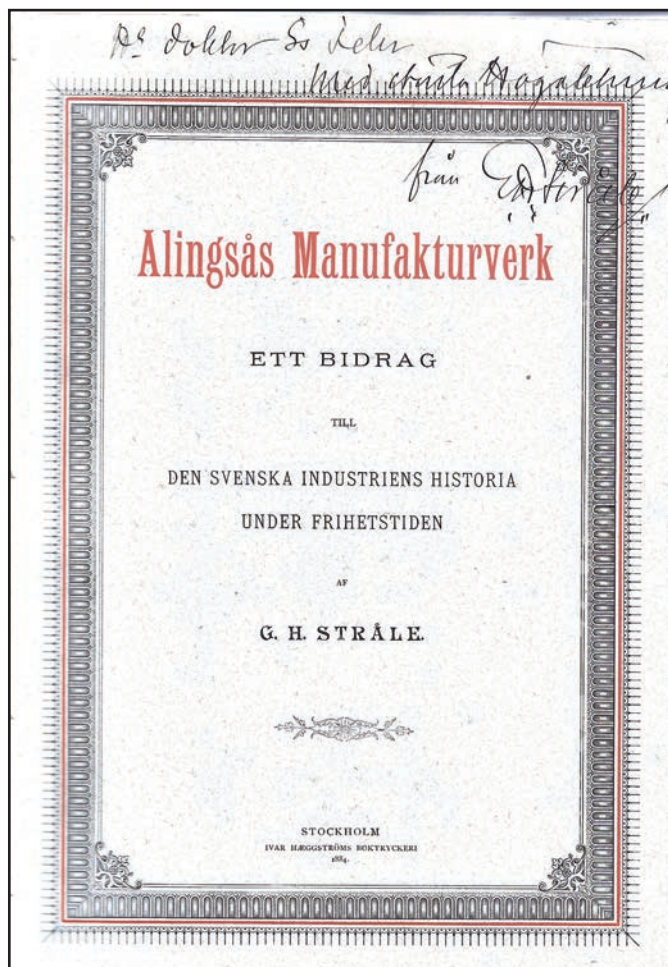
Stake klarade belägringen! Han var länets hövding i 19 år. Han är begravd på Österplana gamla kyrkogård.

Övriga personer som skildras i boken är bl a Birgit Nilsson, Arvid Posse (politiker) och skalden Erik Gustaf Geijer.

Boken är inbunden och omfattar 158 sidor. Spännande läsning!

Sven-Olof Ask

Gustaf Holdo Stråle – Alingsås manufakturverk 1884

Stråles "Alingsås manufakturverk" från 1884 har av eftervärlden setts som en vattendelare när det gäller att beskriva, tolka och bedöma Jonas Alströmer¹ och hans söners verksamhet vid Alingsås manufakturverk. Samtidigt är det svårt att skilja på hur man över tiden sett på manufakturverket och på personen Jonas Alströmer och hans liv och verksamhet, som innehöll så mycket mer än driften av Alingsåsverket. Jag skall här försöka sätta in Stråles text i sitt sammanhang.

Men först några ord om den lite mytiska boken. Redan tidigt som samlare insåg man att det fanns en aura runt den. I Björck & Börjessons katalog 190 Svensk Topografi från 1924 beskrivs boken "Tr. i blott 150 ex." Salupriset var 60 kronor. Endast några enstaka verk från Västergötland var något dyrare som till exempel Lindsjogs beskrivning av Skara stift, Linnés och Kalms resor och några fler. Dyrast, bland de drygt 430 nummer om Västergötland som utbjöds, var Västgötaresan från 1747. Den kostade 120 kronor. Då framgick det inte av katalogen att Stråles skrift utkommit i två varianter, som var tryckta på olika typer av papper. Jag har tyvärr aldrig sett någon uppgift om hur de två varianterna fördelar sig bland de 150 exemplaren.

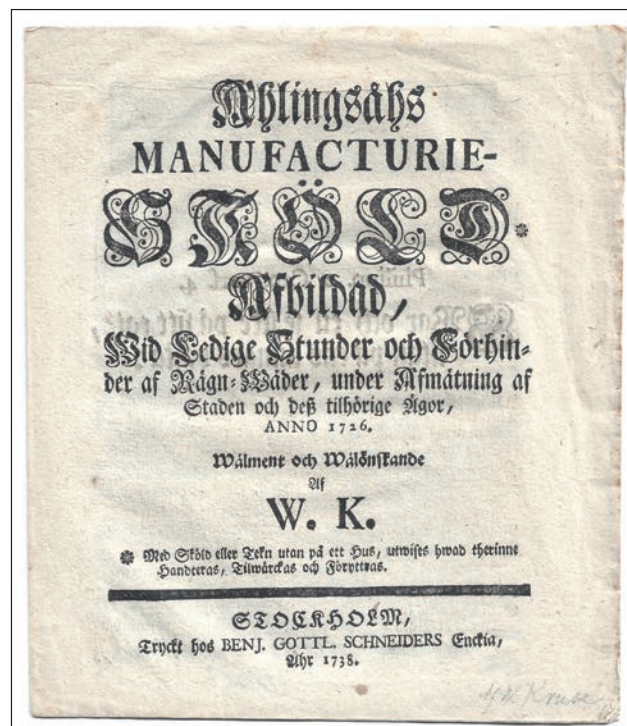
Det man måste hålla i minnet är att Alingsåsverkets drift omfattar drygt hundra år från 1720-talet och framåt även om det under 1800-talet förde en tynande tillvaro. Den period som vanligen framhålls är den från hattarnas makttillträde vid riksdagen 1738/1739, vilket ledde till inrättandet av manufakturkontoret och

manufakturfonden. Denna avslutades med maktskiftet 1765/1766, då mössorna övertog ledningen av ständerna.

Samtidens, 1700-talets, bilder av Alingsås manufakturverk och Jonas Alströmer bestod självklart av dagsaktuella politiska inlägg i den rådande ekonomiska debatten. Den får ses som en yttring av de olika synsätt som grovt kan sägas skilde mössorna och hattarna åt i dåtidens svenska riksdag. Redan Lorens Jacob Adlerstedt hade på ständernas uppdrag granskat manufakturverkets drift vid 1730-talets slut och kommit med graverande kritik. Resultatet blev att han belades med munkavel, anklagades för förtal och uteslöts ur riksdagen och adelsståndet. Han blev dock senare rehabiliterad.

Genom sin position i Vetenskapsakademien, som en av dess grundare 1738, kunde Alströmer se till att publicera partsinlägg. År 1745 utkom "Sveriges välstånd om det vil...". Den skrevs när Alströmer avsåg sig sitt presidium i Vetenskapsakademien. Patrick Alströmer författade inlägg i debatten vid två tillfällen efter faderns död. 1766 skrev han ett memorial mot Johan Sorbon, som samma år ifrågasatt manufakturverkets privilegier. Ytterligare ett inlägg i frågan trycktes under året. Nästkommande år skrev Anders Schönberg ett åminnelsetal över Edward Carleson där Carlesons granskning av manufakturverket beskrivs. Från statens håll kom en del kritik mot manufakturverken i Sverige 1766. Detta gällde givetvis Alingsåsverket men berörde även andra verksamheter. Dessa undersökningar publicerades i "Rikets Ständers Manufactur-Contoirs Berättelse, angående Dess Förvaltning från år 1739 til närvarande tid, på hwad..." och "Rikets Höglofl. Ständers Handels och Manufactur-Deputerades Berättelse om Manufactur-Fondens förvaltning..."

År 1775 återkom Patrick Alströmer med inlägg i frågan om manufakturverket i sitt inträdestal till Vetenskapsakademien "Om svenska ylle-fabriker". Det finns fler exempel på de politiska debatterna i samtiden texter. Dåtidens bild var inte entydig. Man kunde läsa i Upfostrings-Sällskapets tidningar d. 17 Maj 1782 om manufakturverket och de förödande bränderna i Alingsås 1749 och 1779 samt privilegiernas borttagande 1766. Följande citat speglar inställningen: "Hvarför ock denna dyrbara stad, all Patriotism oaktat, nu på långt när, icke befinnes uti det Västland och Tiltagande, som han både varit och kunnat förblifva".

1. För enkelhetens skull omnämns han genom hela texten som Jonas Alströmer trots att han fram till adlandet hette Jonas Alström

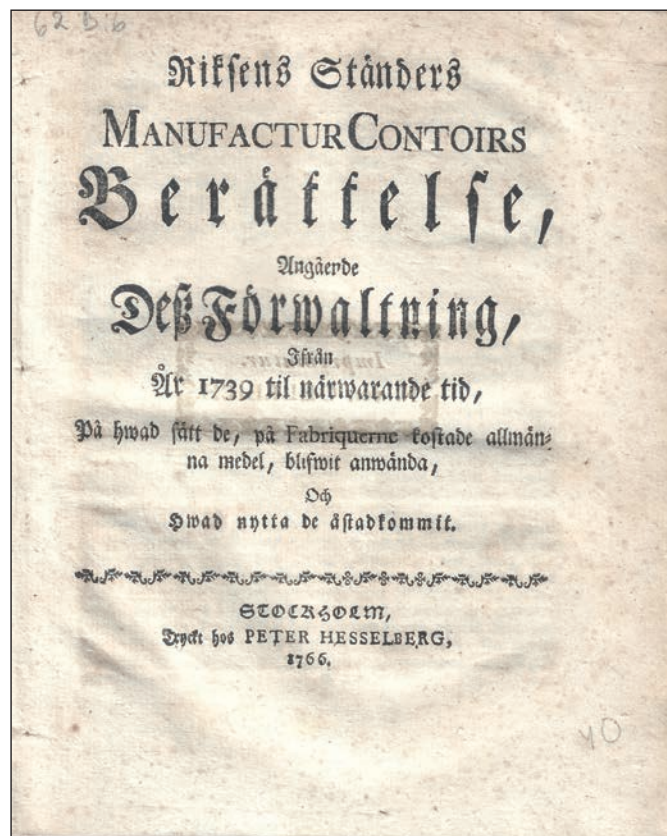
I mer litterär form framhölls också Alströmers storhet som i Wilhelm Kruses "Till alla svenska redeliga patrioter.." från 1727 och densammes "Ahlingsåhs manufakturie-sköld.." som utkom året innan och sedan i flera upplagor 1738 och 1742. Dessa texter är av det mer panegyriska slaget.

Den tidigaste lite mer omfattande beskrivningen kommer från Linné i hans Västgötaresa 1746, utgiven året efter. Han är mycket positiv till det han ser. Klassisk är rekommendationen till svenska ynglingar att inte åka utomlands på resa förrän de sett Falu koppargruva och Alingsås manufakturverk. Västgötaresan översattes även till andra språk och spreds i Europa. Fler resenärer kom sedan att besöka Alingsås och beundra verksamheten. Bland dessa kan nämnas Ernst Moritz Arndt i början av 1800-talet. Han framhöll att Alströmer sågs av vissa som patriot medan andra såg honom som en egoist som bara var ute för att berika sig. Arndts kommentar till detta lyder i svensk översättning, "Det tillhör ej mig att döma över dylika beskyllningar, utan blott att enkelt berätta" Hans framställning är med tidens mått relativt balanserad. Arndts text kom först på tyska men översattes i början av 1800-talet till svenska.

I samband med Jonas Alströmers död 1761 skrevs det ett åminnelsetal i Vetenskaps-akademien. Johan Fredrik Kryger författade 1761 "Åminnelse-tal öfver ... Jonas Alströmer hållit för Kongl. Vetensk. Akademien den 16 september 1761". Några år senare, 1790, skrev Gustaf Regnér "Minne af Jonas Alströmer, Svenska Handaslöjdernes Fosterfader, som vann belöning uti Upfostrings-sällskapet den 1 nov. år 1785". Jonas Alströmers söner, som under 1700-talet kom att tillhöra den kulturella eliten i Sverige, påverkade troligen omdömena om fadern och hans verk. Dessa båda skrifter kom i mycket att forma bilden av Jonas Alströmer och manufakturverket. Det kan tilläggas att Kryger hade en för tiden inte helt ovanlig kombination av ideologiska ideal där fosterlandskärlek och merkantilism blandades med Wollfianism och kristen tro och där tankar fanns att även ekonomin liksom naturvetenskapen var lagbunden. Hans syn har behandlats i en mycket intressant uppsats av Tore Frängsmyr, "Den gudomliga ekonomin. Religion och hushållning i 1700-talets Sverige", publicerad i Lychnos 1971-1972.

Regnér skrev ett utkast till memoarer. Dessa kom dock aldrig att ges ut. Memoarerna är intressanta då de enligt Nils Eriksson är de första som skrevs utifrån påverkan av Rousseaus "Självbekännelser" med en mer subjektivistisk och individualistisk framtoning. Handskriften har bevarats i Kungl. Vetenskaps och Vitterhetssamhällets i Göteborgs arkiv. I Person-historisk Tidsskrift 1991 presenteras texten av Nils Eriksson, "Gustaf Regnérs självbiografi", där Eriksson står för en inledning och sedan följer Regnérs text med kommentarer av Eriksson. Från självbiografien kan man hämta att Regnér önskade bli skald, men han gjorde enligt tidens sed samtidigt en karriär i staten. I och med författandet hade han kommit att bli bekant med Carl Christopher Gjörwell och alla hans litterära- och upplysningsinriktade projekt. Regnér kom också att biträda Gjörwell vid dennes arbeten. Dessa projekt som hade svårt att bära sina kostnader stöttades av Patrick Alströmer. Görwell föreslog då att Regnér skulle skriva ett äreminne över Jonas Alströmer, vilket han författade. Texten skickades till Gustaf III och äreminnet belönades sedan med pris av Upfostrings-Sällskapet och de gav ut texten. Patrick Alströmer låter då slå en medalj över Regnér där han betygar sin tacksamhet över Regnérs skrift över fadern. Till saken hör också att Gjörwell hade skapat Upfostrings-Sällskapet 1779 till minne av kronprins Gustaf Adolfs födelse.

Regnérs text återutgavs senare ut i hans "Vitterhets-Nöjen" 1814, med den något annorlunda titeln "Minne af Jonas Alströmer, Svenska slöjdernas fosterfader". Hans syn på Jonas Alströmer kom

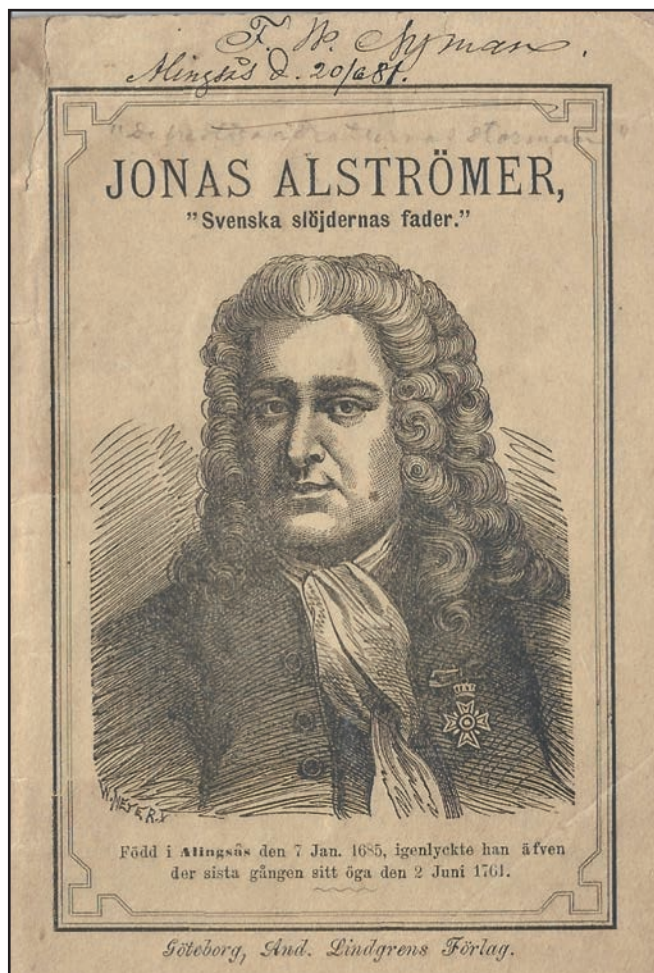
även under lång tid att spridas på annat sätt. Redan 1780, före hans åminnelsekrift, utkom första upplagan av "Första begreppen af de nödigast wetenskaper. Till Svenska Barns tjenst". Skriften utkom sedan i tio upplagor fram till 1839. Boken användes i lägre läroverk i runt om i landet.

Den positiva synen stärktes också av de åminnelsetal som riktades till Jonas Alströmers söner efter deras bortgång. Till Patrick Alströmer av Henric Nicander, till Claes Alströmer av Pehr Dubb och till Johan Alströmer, även den författad av Henric Nicander. Vissa av dessa texter kom också i nyutgåvor under 1800-talet.

Som flera andra städer i Västergötland kom Alingsås historia att behandlas i en dissertation på latin. Andreas A. Knös framlade "De Alingsasia Veteri Et Nova 1-2 1793-1794". Avhandlingen har senare översatts till svenska av Johnny Strand. Här framgår det tydligt att Knös också hade en välvillig syn på Alströmers verksamhet. Författaren bygger bland annat på Krygers och Regnérs arbeten.

Av utländska beskrivningar av manufakturverket kan pekas på abbé Duval-Pyrau som 1784 i Berlin utgav "Le patriotisme en action ou éloge historique de Jonas Alströmer" och J. P. G. Catteau-Callevilles "Tableau général de la Suède". Den senare en allmän beskrivning över Sverige. I båda ges en positiv bild av Alströmers verksamhet. Den senare utgavs i två olika upplagor 1790, en tryckt i Paris och en i Lausanne. I den 1864 av Oskar Patrik Sturzen-Becker författade "Översundet...", som behandlar Sveriges historia, kultur och naturförhållanden, har ett kapitel ägnats "Patrioten Jonas Alströmer".

Om man granskar bilden av Jonas Alströmer och Alingsås manufakturverk i biografiska verk så beskrivs han och manufakturverkets betydelse i ljusa färger. I Georg Gazelus "Försök til et Biographiska Lexicon öfver namnkunnige och lärde svenska män" från 1778 är omdömet om Alströmer "at såsom Patriot gagna sit Fädernesland". Den av Jön. Jac. Thomaeus författade "Svensk Plutarch. Historisk läsning för Svenska Ynglingar", utgiven 1820 kallas Alströmer för Patriot och Ekonom. "Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män" utkom 1835. Där ges Jonas Alströmer utrymme över 14 sidor och även hans fyra söner

porträtteras. Synen på honom och manufakturverket är mycket positiv och han omnämns som "De svenska slöjdernas fader" i "Sveriges store män, snillen statsmän, hjeltar och fosterlandsvänner samt märkvärdigaste fruntimmer" från 1849, passar beskrivningen av Jonas Alströmer bra in på verkets titel. Frans Michael Franzens "Minnesteckningar öfver utmärkte svenske statsmän, hjeltar, lärde konstnärer och skalder" tryckt 1859 ger liksom både tidigare och senare skrifter en bild av Alströmer som framstående patriot.

"Menniskans egna krafter, rätta vägen till utmärkelse och rikedom" har översatts av G. Swederus till svenska från det till tyska översatta engelska originalet. Till sin översättning har han fogat en serie porträtt av kända svenskar. En av dessa är Jonas Alströmer. Han hyllas och manufakturverkets mindre lyckosamma perioder skylls på en opålitlig stat, som inte håller sig till de givna spelreglerna för ekonomin. Detta hämtat från den femte upplagan från 1873. Swederus, som var involverad i Svenska industriföreningen, hade redan 1833 uttryckt liknande tankar om Alströmer. I det kortfattade "Biografiskt Ficklexicon" författat 1869 beskrivs Alströmer återigen som "De svenska slöjdernas fader". Två mindre tryck med koppling till Götiska Förbundet såg dagens ljus på 1870-talet, dels Anders Lindgrens "Vid Jonas Alströmers graf å Alingsås kyrkogård den 28 maj 1871", dels ett anonymt tryck "Jonas Alströmer svenska slöjdernas fader", utgivet på det Lindgrenska förlaget i Göteborg 1878. Båda ger en ljus bild av Alströmer. I "Svenskt biografiskt handlexikon" av Herman Hofberg från 1876, framhåller denne att en viss kritik mot Alströmer för bristande ekonomi var befogad. Men samtidigt skriver han "Men den väckelse A. gaf åt svenska näringsfliten är dock afstörre betydelse, än någon enskild vinst, och hvad han i den vägen uträttat skall alltid omstråla hans namn med odödlig ära".

Memoarmaterialet som behandlar manufakturverket är inte så omfattande men i Carl Nyréns "Charaktärs Skildringar och Minnen af sig Sjelf, Föräldrar och Syskon egenhändigt antecknade utaf

Carl Nyrén" finns en beskrivning. Nyrén, som under en period på 1750-talet var vice direktör för verket, var givetvis positiv till verksamheten som han själv varit en del av. Framställningen är på Nyréns vis familjär. Jonas Alströmer benämns "Gubben". Nyrén dog 1789 men hans memoarer utkom först 1836. Hans rykte har av eftervärlden något ifrågasatts och han har av Fredrik Böök omnämnts som "Chrounschough under frihetstiden".

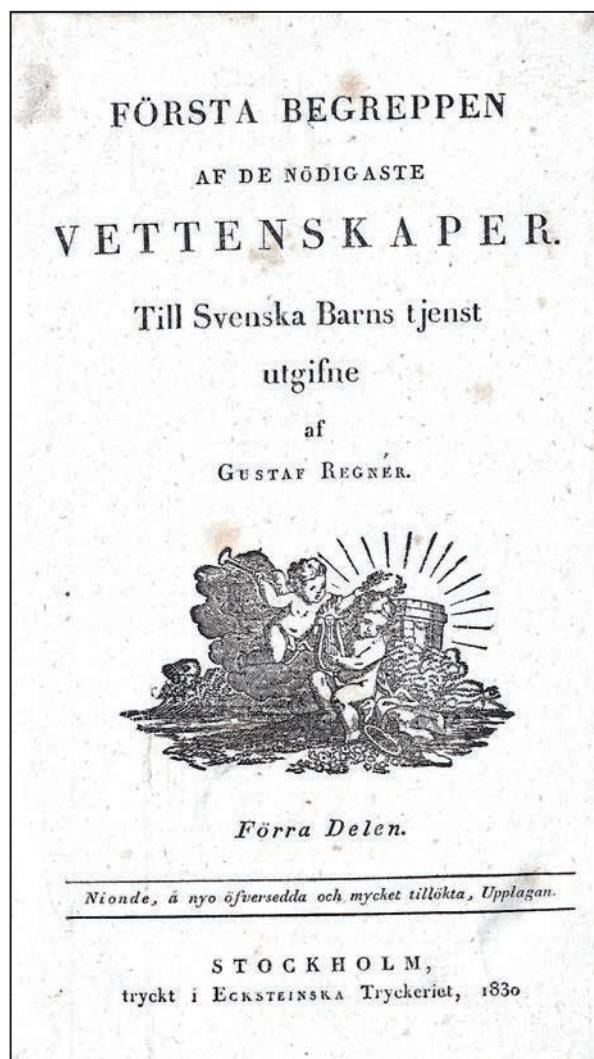
Vid ingången av 1800-talet hade det formats en bild av Jonas Alströmer som den sanne patriot och grundaren av den svenska industrin trots den kritik som framförts i samtiden. Man skulle med ett modernt begrepp säga att det var ett passande "Glorifierande historiebruk" för en sargad nation efter förlusten av Finland 1809 och en gryende industrialism. I och med införandet av folkskolan 1842, som ledde till en ökande läskunnighet, spreds denna bild till generationer av elever i folkskolan genom en lång rad böcker i fäderneslandets historia. Samma bild framfördes även vid läroverken. I en lärobok från 1852 där Alströmer ägnades 5 sidor kunde man läsa "...Alingsås blef en normalskola ej blot för hela riket, utan tjenade äfven utlänningar (Danskar och Ryssar) till föredöme för dylika anläggningar".

Det tidiga 1800-talet hade inte bara fört med sig en nationalism och patriotisk anda efter förlusten av Finland utan också en gryende liberalism. Hur såg mer vetenskapligt inriktade skribenter på Alströmer och manufakturverket årtiondena innan Stråles "Alingsås manufakturverk" kom ut? Här ges några exempel på historiker med en inriktning mot ekonomisk historia. Professorn i historia i Lund Niklas Tengberg gav 1867 ut "Om Frihetstiden. Några anmärkningar". Tengberg, som av samtiden uppfattades som en självständig och noggrann forskare, visar på svårigheter och mindre lyckade resultat vid manufakturverken. Den ekonomiska insatsen från staten motsvarade inte utfallet. Tengberg ger inte specifika exempel från Alingsås utan beskriver den statsstödda industrin i allmänhet och pekar på problemen med produktionen. Året efter publicerade docenten vid Uppsala universitet J. W. Arnberg "Anteckningar om Frihetstidens politiska ekonomi 1. Handeln och näringarna". Det som var nytt hos Arnberg är att hela hans framställning gäller ekonomin under frihetstiden och han gör flera nedslag som beskriver Alingsåsverket. Han gör en kritisk granskning av de ekonomiska utgifter staten haft för verket och utfallet därav.

Boken recenserades samma år i Svensk Litteraturtidskrift av en icke namngiven person "Vi helsa detta arbete med odelad tillfredsställelse. Det fyller en betydande lucka i vår litteratur och är både för den politiska ekonomien och för historien i högsta grad förtjent af uppmärksamhet. Den vetenskapliga forskningen har dermed ryckt ett steg framåt, och författaren har genom vacker och ledig framställning sörgt-för, att den större allmänheten dervid må kunna följa med". Får man tro recensenten har nu en mer vetenskaplig bild etablerats i Sverige.

De ekonomiska synsätten kom också att förändras över tiden från ett statsinriktat merkantilistiskt till ett mer gryende liberalt ekonomiskt synsätt. När Stråle skriver hade skräväsandets avskaffats 1846 och näringsfrihetens införts 1864. Till det skall läggas flera liberala reformer som genomförts i Sverige som folkskolans införande, ett nytt politiskt system med kommuner och tvåkammarriksdag, privatbankernas uppkomst och aktiebolagslagens genomförande. Sverige var mitt i en framväxande industrialism med utbyggnaden av sjöfarten och järnvägarnas ångdrift. Som skribent var Stråle själv företagsledare och riksdagsman. Han hade som sådan utvecklats från en liberal uppfattning för att med åren ha blivit alltmer konservativ och samtidigt intagit en protektionistisk hållning.

Under 1870-talet hade det varit ett uppsving för den svenska industrin men konjunkturen avmattades under 1880-talet då

Stråle skrev sitt verk. Han var som person mycket intresserad av historia men som många andra vid tiden negativt inställd till frihetstiden. Dessa faktorer förklarar säkert hans framställning. Han hade redan 1879 och 1880 skrivit två monografier, dels över Rörstrands fabriker och dels över Mariebergs fabrik så han var van vid källhantering och ekonomisk historia i form av företagsbeskrivningar. Om Stråle har Holger Elliot skrivit en biografi som kom ut 1971.

Samma år som Stråles verk kom ut publicerades också Joh. Fr. Nyströms doktorsavhandling "Bidrag till svenska handelns historia under senare delen av 1700-talet". Han ägnar cirka fem sidor åt Alingsåsverket och visar på de statsstöd som verket erhållit men där utfallet inte motsvarade insatsen. Samtidigt är hans omdöme inte helt negativt.

Vad var det då Stråle skrev, som gjort att han uppmärksammats så? En förklaring är att han publicerade en monografi "Alingsås manufakturverk", vilket inte var vanligt vid tiden, även om han själv tidigare skrivit om Rörstrand och Marieberg. I verket om företaget speglar han den politiska och ekonomiska utvecklingen under drygt hundra år. I den första delen av boken slår han fast att det före frihetstiden fanns ett flertal manufakturer i Sverige. Talet om "Moderverk" var inte befogat. Boken inleds med ett kapitel om manufakturerna före frihetstiden. Det är omfattande med många belägg för verksamheter från 1500-talet och framåt. Nästa avsnitt behandlar 1700-talets manufakturer och tiden före Alströmers start på 1720-talet och fram till 1730. Det fjärde kapitlet är benämnt 1730-års plan. Här går Stråle återigen igenom manufakturverkets produktion och beskriver dess olika delar. Kapitlet fortsätter sedan med verksamheten 1731-1733. Även här behandlas de olika tillverknings-grenarna. Ett femte kapitel beskriver 1734

års riksdag. Adlersteds berättelse vid 1738 års riksdag är namnet på det sjätte kapitlet. Det sjunde kapitlet behandlar åren 1740-1760. Den sista delen benämns "Motgångar och slutet". Hela verket har en likartad uppläggning där Stråle noggrant kapitel för kapitel beskriver verksamheten vid Alingsåsverket. Beskrivningen baseras på såväl Alströmers uppgifter som på de olika granskarnas slutsatser. Riksdags-debatterna finns beskrivna så att det tydligt framgår hur partierna, stånden och olika riksdagsmän såg på verksamheten. Kapitaltillskott till manufakturverket, produktionens storlek, kvalitén på det tillverkade och avkastningen av försålda varor redovisas. Stråle visar på den diskrepans som många gånger fanns mellan Alströmers uppfattning om kostnader, produktion och försäljning och andra bedömares tolkningar.

Man kan utan vidare säga att det är en mycket kritisk syn på verksamheten som Stråle presenterar. Han skriver i slutet av verket "Det är alltid vanskligt att sätta sig till doms öfver andra människors handlingssätt, under förhållanden så olika våra nuvarande..... Icke heller bör någon förebråelse riktas mot Alströmer därför att naturen aldrig ämnade honom till industriidkare". Stråle ifrågasätter inte Alströmers goda uppsåt med manufakturverket men pekar på Alströmers oförmåga att driva verksamhet och att han under långa tider uppehöll sig i Stockholm. Han kunde därför inte leda verksamheten i Alingsås vilket gav ett dåligt utfall. Ett merkantilistiskt synsätt, som inte visade någon större förståelse för att verksamheter bör gå med vinst, utan istället har ett övergripande statsintresse, tilltalade inte Stråle. Han gav inte heller mycket för patriotismen som drivkraft för företag.

Året efter, 1885, återkom J. Fr. Nyström i en recension av verket i Historisk Tidskrift. Recensionen, som är på cirka 20 sidor, är enligt tidens sed en lång beskrivning av bokens innehåll, men på slutet framför Nyström sina åsikter. Han skriver "Man torde därför kunna fälla det omdömet att Alingsås manufakturverk varit ett misslyckadt företag både såsom fabrik och undervisningsverk betraktadt, samt att de stora summor som staten använt på detsamma varit i det närmaste bortkastade penningar". Det här är den vetenskapliga bilden av Alströmer och hans verksamhet. Den bygger på en rationell syn med klart liberala förtecken. I folkskolan var han då och långt senare patrioten och fosterlandshjälten som byggde upp Sverige och industrin efter Karl XII:s nederlag. Ett synsätt som mer passade det nationalistiskt patriotiska, och var lämpat för en befolkning som skulle fostras i den rätta synen på Sverige. Som synes två olika historiebruk.

Ulf Lycke

Bokbinderi

Gårdshuset

Skövdevägen 15, Hjo

Öppet tisdagar kl. 15-18
(eller enligt överenskommelse)

Tel. 0762-10 81 23

Bo Lennart Hermansson

Livets ljus och mörker

Magnus Gabriel De la Gardie och barockens livskänsla

Till Svenska akademins 200-årsjubileum 1986 skrev Erik Lönnroth en stor biografi över Gustav III med den fyndiga titeln ”Den stora rollen. Kung Gustav III spelad av honom själv”. Den formuleringen skulle med fog kunna användas när man vill lära känna Magnus Gabriel De la Gardie, hans liv och hans livskänsla: ”Den stora rollen. Greve Magnus Gabriel De la Gardie spelad av honom själv”.

Liksom Gustav III hade han i själva verket många olika roller att spela; alla ingick i den stora rollen att vara Magnus Gabriel De la Gardie. Han var en av landets ledande politiker, under lång tid den ledande, han förde militärt befäl i krig, han var slottsherre och storgodsägare, han var kulturlivets store mecenat, sponsor för att säga det modernt, han var själv psalmdiktare; och det funnes mer att tillägga.

Den stora skillnaden gentemot Gustav III är att Magnus Gabriel De la Gardie inte levde på 1700-talet utan 1600-talet, 1622–86, i barockens tidevarv. Och han var själv en helgjuten och tydlig exponent för vad man kan kalla barockens livskänsla. En livskänsla som präglas av kontraster, särskilt en stor, djupgående kontrast mellan ett ovanligt väl utvecklat sinne för livets ljus, för glans och lust, och ett lika utvecklat sinne för livets mörker, för dess elände.

Å ena sidan lägger man i barockens tid stor vikt vid fest och glans och prakt. Tillvaron ses som en teater. Om man ska framställa till exempel stormakten Sverige – eller sig själv – på scenen, så gäller det att uppträda med glans och prakt för att göra intryck. Det gäller att märkas. Att göra skillnad, som det kan heta nuförtiden. Rejäl skillnad.

Det var under denna tid, från Trettioåriga kriget och framåt, som Sverige försökte sig på att efter bästa förmåga spela rollen som europeisk stormakt. Högadelns folk återvände från studie-

resor, krigståg och fredskongresser ute i Europa med hela följén av perukmakare, sidenhandlare, dansmästare, målare, byggmästare i släptåg, med böcker man hade köpt i Amsterdam och London, Paris och Venedig. Liksom kyrkans män på medeltiden var det nu adeln som förmedlade den allmänneuropeiska kulturen till vår nordliga utkant. Det gällde att visa sig själv och omvärlden att Sverige var en stor nation både politiskt och kulturellt. Och det gällde att personligen spela sin roll så bra som möjligt och göra intryck. Som retorikprofessorn Kurt Johannesson har uttryckt det om Magnus Gabriel De la Gardie:

För honom liksom för 1600-talets övriga aristokrater var det offentliga livet en scen med föreskrivna roller, gester och tonfall – men han var en skickligare aktör än de flesta. (citerat efter Leif Åslund, Magnus Gabriel De la Gardie och vältaligheten, 1992, 19f)

Men sinnet för glans och prakt och värdighet och för att spela sin roll så magnifikt som möjligt var bara den ena sidan av saken. Å andra sidan präglades barocken av en stark förnimmelse av livets förgänglighet och fåfänglighet. Kontrasten mellan ljus och mörker i livskänslan visar sig klart i epokens diktning.

Det kan hända, man vet inte säkert, men det kan hända att ordet ”barock” kommer från det portugisiska ordet ”baroco” som avser en ”oregelbundet formad pärla”. Det är i så fall ingen dum beteckning på epoken, har litteraturhistorikern Carl Fehrman påpekat. Barockens diktverk ”blänker och lyser som slipade pärlor”. Glädjen vid världsalltets rika mångfald och sinnrika inrättning är påfallande i tidens naturdiktning, som när biskopen i Skara Haquin Spegel prisar Gud som en oöverträffad barockbyggmästare:

Kraftiga äre tin ord; titt namn är högt öfwer allas.
 Stoor uti råd och mächtig i dåd tu, Herre, må kallas.
 Ty huru verkar tu? Hwar kan slijk mestare finnas!
 Makalös är tin konst; tina vnder kan jagh ej minnas.
 Tu haar uphögt tin stool öfwer alla himlarnas högder
 och klädt all tina rum med allsom skiönaste slögder.
 Monne man een så klar demant på jordene finner
 som en strjma, ther uhr then skiöna solene rinner?
 Stiärnorna tu så nätt uti ordning steller och sätter,
 at ej perlor och guld bebräma kläderna bätter.
 Haar man mestare seet, som kan så konstelig bygga,
 at stoor hus grundlöst stå stadiga, fasta och trygga!
 Ty si, resiga berg, stela klinte, klipporna bratte,
 fast wj weete, the ey på pålar och fiolar är satte,
 men på lufftenes hwal, som tykkas vara så swaga,
 stå dock hårdiga! Sljkt kan tu, Gud, wjsliga laga.
 (Guds verk och vila 1685)

Man kan också fascineras av en liten detalj i det praktfulla och välordnade universum; Spegel igen:

O ädle druvesaft! O druvors ljuvste droppar!
 O druvors sköna färg! O druvors blöta knoppar!
 Jag är, jag är förnöjd av blotta bara lukten!
 Vad må den bliva då som nyttjar själva frukten?
 Jag rosar hellre vin än jag detsamma dricker,
 dock skyr jag det ej så att jag av vattnet spricker;
 man ser att åsnan, den där alltid lever nykter,
 är ej dess klokare men bliver illa tryckter.
 De späda stå väl spinkote och ranke
 men svetts likväl ut de pärlätårar blanke;
 de, vilke när man tar dem ej med Teutsche Massen,
 så att man dränker sig uti de stora glasen
 men måtteligt, som vi förstå det på vårt svenska,
 då är allt hälsosamt, så spanskt som ock den rhenska.

Men livets mörka sida är lika aktuell i barockens diktning. Så här sammanfattar Carl Johan Lohman människans tillvaro:

Det trinda klotet, som vår vandring fotar på,

har hela sitt bestånd i obestånd och skiften,
 av döden ödes det, men ökas genom giften,
 och vill var femti år i annat folk bestå,
 vi rinne upp, vi gro, vi stå i flor, vi paras,
 vi tage av, vi dö, vi lägges att förvaras.

Och i en annan dikt konstaterar han att:

Den späda vaggan man ju ofta hugga får
 av samma trädet, som ger timmer till vår bår,
 går livet längre, bli dock kraftren sist förslitne,
 som mask i äpplet tär, tills äpplet bliver allt,
 så tär ock döden tills vårt allt blir blekt och kallt,
 att mänskan varit till är askan sedan vittne.

Kontrasten i livskänslan mellan ljus och mörker, lust och resignation, världens allt och dödens intet, återspeglas också rent språkligt i tidens diktning genom en rikedom på paradoxer, antiteser, oxymoron, dvs. självmotsägande uttryck av typen "bitterljuv" eller "sötsur". Till exempel hos Olof Wexionius, som visserligen skriver att världen är "präktig" och "smyckad" men närmare bestämt:

Ett prächtigt Synde-Huus och smyckat Hospital
 Förwände siälars Lust men Fromme Sinnens Qual!

Ett Förråd på Förtreet, een Fate-Bur aff Tårar.
 Ett Skafferij på Lögn, ett Tyg-Huus rijkt aff Bårar.

Ett Sorge-Magazin, en Cassa drygh och full
 medh falsk bedrägli Mynt och Fattigt Glitter-Gull.

Livet är lustfyllt och märkvärdigt och livet är eländigt och förgängligt – det har människor i alla tider vetat, men sällan har man betonat båda sidorna på en gång så starkt som i barocken. I Magnus Gabriel De la Gardies liv och person förenas i hög grad båda sidorna: livets ljus och livets mörker och starka förnimmelser av bådadera. Mitt i praktiken påminnelser om livets förgänglighet: det är barockens livskänsla – och Magnus Gabriels; med hans egna ord: "Var dag giv oss den lära, att jag skall dö av denna ö." "Mot prästerna visar han artighet och är därför omtyckt av dem.

När han är i deras sällskap talar han mycket om Gud och visar sig högst religiös”, skriver den italienske diplomaten Margalotti. Kanske stämmer även här en av Erik Lönnroths underfundiga formuleringar om Gustav III på Magnus Gabriel De la Gardie: ”Hans fromhet var äkta och visades i rätta ögonblick.”

Han gjorde en lysande karriär. Vid 23 års ålder var han överste, vid 24 riksråd och gift med tronföljaren Karl Gustavs syster Maria Eufrosyne, och 1652, just innan han fyllde 30, blev han riksskattnästare, en av de fem höga riksämbetsmännen. Han fick gods och gårdar till skänks av drottning Kristina, så att han ägde bortåt 1000 hemman i Sverige och Finland och ett dussin större slott. 1653 föll han i onåd, men det bättrade sig redan nästa år, när hans svåger Karl Gustav blev kung, även om De la Gardie då ”fick finna sig i att till en början bli placerad på mindre viktiga poster”, som en historiker uttrycker det, med förtydligandet: ”Sälunda blev han 1654 generalguvernör i Västergötland.” Det låter ändå inte så väldigt beklagansvärt.

Hans farfar Pontus De la Gardie var en fransk militär som kom i svensk tjänst på 1500-talet och gifte sig med en dotter till Johan III; hans far Jakob fick Läckö som grevskap och var en av Gustav Adolfs stora fältherrar; och 1655 fick Magnus Gabriel befälet över den svenska hären i Livland med uppgift att invadera Polen under Karl Gustavs polska krig; men i den rollen var han inte helt övertygande.

Det riktigt stora lyftet kom 1660, när Karl Gustav dog och i sitt testamente hade förordnat De la Gardie till rikskansler och chef för den förmyndarregering, som styrde Sverige i tolv år, tills Karl XI blev myndig. Nu spelade han med bravur rollen som den unga svenska stormaktens främste företrädare.

Han ”är säkert den vackraste man i världen med ett livligt snille och en naturlig vältalighet”, skriver Margalotti och berättar hur rikskanslern konverserar på latin, italienska, franska, tyska, holländska och är ”synnerligen väl underrättad om Europas politiska förhållanden”.

Politikern och salongshjälten var också centralgestalten i Sveriges kulturliv. Som första land i Europa fick Sverige en organiserad fornminnesvård när han inrättade Antikvitetskollegium. Han hade rikets största privatbibliotek och skänkte det till Uppsala universitet, inklusive Silverbibeln, den gotiska bibelöversättningen i en prakthandskrift från 500-talet med silverbläck på purpurfärgat pergament. Den kom till Sverige som krigsbyte 1648, den sorglösa drottning Kristina skänkte den till sin bibliotekarie, som tog den med hem till Holland, men där köpte De la Gardie den och nu ligger den i Uppsala.

Han var över huvud taget vetenskapens och konstens store mecenat. Och han lät bygga slott och kyrkor runt om i riket – och prydde dem med bibelord och romerska sentenser om ärans och rikedomens obeständighet. Mitt i prakten eleganta påminnelser om livets förgänglighet: det är barockens livskänsla.

Men den omfattande ekonomiska planering som krävdes för allt detta var inte De la Gardies starka sida. Han har tvärtom kallats ”den sämste hushållare och den störste slösare i världen”. Desto starkare sinne för ekonomi hade den unge kungen Karl XI och med tiden även Sveriges riksdag. Missnöjet förstärktes av att Sverige dragits in i ett meningslöst krig mot det lilla tyska furstendömet Brandenburg och dessutom förlorat. Det jäste och bubblade både i kungen och folket och vid riksdagarna 1675 och 1680 kokade det över.

De höga herrarna i förmyndarregeringen fick Karl XI:s uppmaning att åka ut på landet och vårda sin hälsa, all jord som Kristina hade gett bort till adeln och mera därtill drogs in till staten. Hårdast drabbades De la Gardie; han dömdes att betala

ett skyhögt skadestånd och fick lämna ifrån sig all sin väldiga egendom utom Venngarn i Uppland som han fick behålla på livstid, liksom hustrun Maria Eufrosyne fick behålla Höjentorp i Västergötland.

Så obeständig är denna världens härlighet. Det hade den före detta rikskanslern alltid vetat, åtminstone i teorin. Han hade inte bara prytt slott och kyrkor med påminnelser om detta utan alltid understött utgivning av andaktsböcker och själv skrivit psalmer. Nu blir detta ett dominerande innehåll i hans liv, hans sista roll, och han spelar den väl.

En av hans psalmer finns kvar i psalmboken som nummer 621. Det är den tredje versen som är bäst känd:

Jag kommer af et brusand' hav på rätta glädjestranden.
Min kropp han lägges ned i grav men Gud upptager
anden.
Ur mörkret kommer jag till ljus, ur fattigdom till ett
rikt hus,
från oro till god vila.

Hela psalmen präglas av antiteser i barockens stil. Här förstärks den paradox som redan ligger i det kristna evangeliet om döden som en väg till liv. Den som Martin Luther uttryckte genom att vända på den medeltida sången ”Mitt i livet omsluts vi av döden” – det är ju sant, döden gör sig plötsligt påmind mitt i livet, men Luther lade till en vers som började tvärtom: ”Mitt i döden omsluts vi av livet” – det är också sant, när vi omsluts av Guds kärlek i Kristus som har förvandlat kors och död till en väg till nytt liv.

I De la Gardies psalm finns båda sidorna.

Ty detta liv är idel död, man må det liv ej nämna,
behäftat med stor ångst och nöd och tar i graven
ända.
Men döden är nu ingen död: en gång till livet, fri
från nöd

och i en annan vers: ”Jag liv i döden funnit har, så har all sorg en ända.”

Det berättas att greve Magnus dagen före sin död 1686 promenerade i Venngarns trädgård medan han läste en andaktsbok. När han mötte Maria Eufrosyne, vek han ett hundöra (som finns kvar i boken) vid den dödsberedelsebön han just läste och sa: ”Men min fru, kan ni inte välja en annan tid för er promenad, ni drar bort mina tankar från döden.”

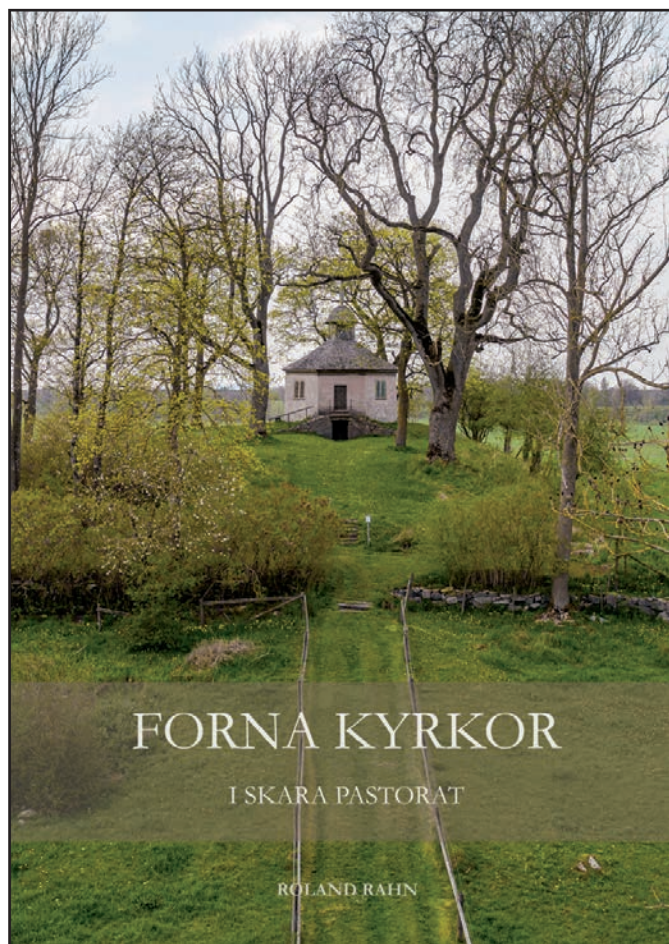
”Var dag giv oss den lära, att jag skall dö av denna ö”, skriver han i en annan psalm. Men när han får se sin fru blir han så förtjust att han kommer på andra tankar. Det är en liten ögonblicksbild av barockens kontrastfyllda livskänsla.

Men även i själva dödsberedelsen finns livslusten kvar. Den flyttas bara till framtiden efter döden i glädjen hos Gud. Det finns ingen orsak att betvivla att Magnus Gabriel De la Gardie även för egen del med förtröstan såg fram mot vad han hade talat om vid sin mors begravning. Här citerar han vad framtidens domare Kristus ska säga enligt Matteusevangeliet: ”Kom, ni min faders välsignade, och tag i besittning det rike som är tillrett åt er sedan världens skapelse.” Så tillägger han: ”där frid skall vara tillfyllest och lustigt väsende på Guds högra hand evinnerliga.”

Livet är lust och glädje, elände och död, men döden som befriar från eländet är en port till nytt liv och lustigt väsende på Guds högra hand evinnerliga.

Erik Aurelius

Roland Rahn

När jag var domprost i Skara kom, inte ofta men regelbundet, Roland Rahn på besök. Han ville berätta om sin senaste forskning om kyrkorna, deras historia och föremål, deras berättelser och budskap till oss sentida. Roland Rahn var nämligen – han lämnade detta livet 2016 – en av det alldeles speciella släktet amatörforskare.

Att just kyrkor var Roland Rahns ämne är inte konstigt med tanke på alla år som han arbetade på Skara stifts kansli. Som pensionär ägnade han sin tid åt det som var mer än en hobby, en hobby liksom på allvar.

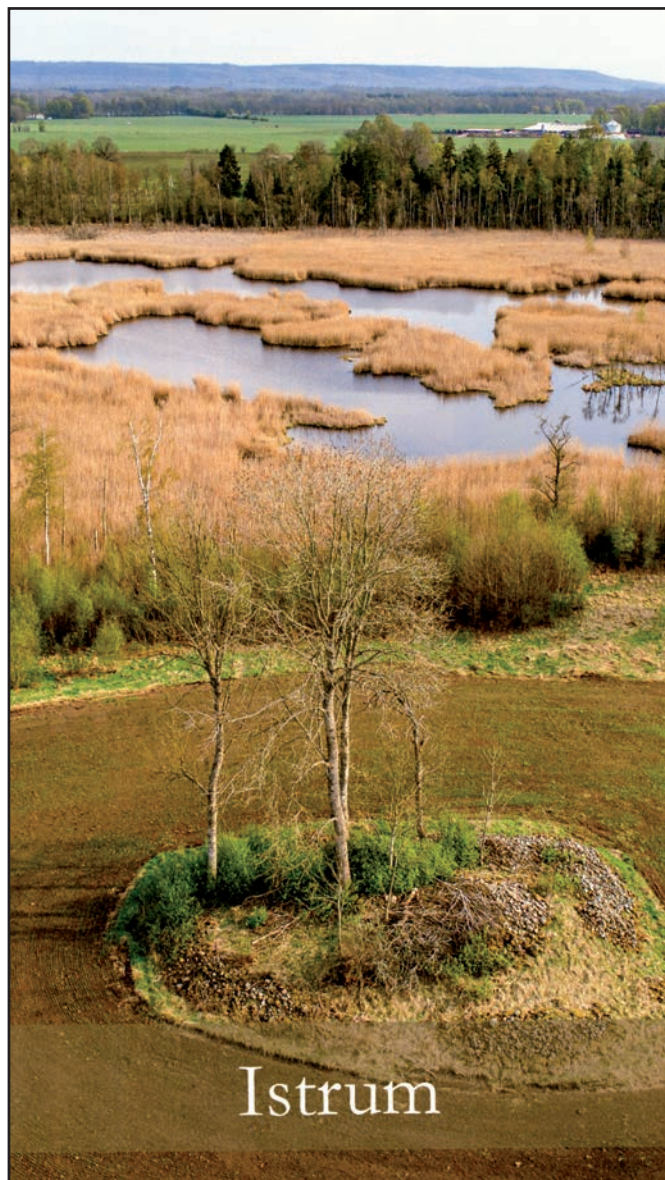
Roland Rahn åkte runt med sin "livsledsagare" Hedwig Nitsch. Hon körde och fotade och han undersökte, pratade med bygdens folk och lyfte på varje sten. Han beställde fram material, inventarielistor och böcker. Han läste och nagelför. Han drog sina slutsatser, ibland åt håll som ingen annan tänkt, och han skrev ner. Det blev flera böcker.

Nu har Skara stiftshistoriska Sällskap gjort en mycket stor gärning genom att ge ut Roland Rahns material om "Forna kyrkor i Skara pastorat", med just denna titel. Utifrån det skick som man fick hans anteckningar, foton, uppmätningar, teckningar och kopior har man genom en stor insats av Helena Schön, Johnny Hagberg och Patrik Borgenhard (foton) skapat en utgåva på 280 sidor. Ingen skulle varit gladare än Roland Rahn för att få ta denna bok i sin hand. Nu kan vi, den "intresserade allmänheten", göra det och få kunskaper till oss som väldigt få skulle kunna samla på egen hand. Roland Rahn var ett unikum.

Inom Skara pastorat beskriver Roland Rahn inte mindre än 23 forna kyrkor och kapell, 9 stiftelsekapell och altaren samt 7 "förmodade" kyrkor och kapell. Och då är inte domkyrkan med eftersom "det återstår att ta fram en bok om domkyrkans historia", som han tyckte. Författaren gräver, nästan bokstavligt,

fram gamla medeltida kyrkor och kyrkplatser, kyrkogårdar med sina stenar, kyrkklockor, inventarier i listor och på fotografier och berättelser. Han redovisar ner på detaljnivå, så långt man rimligtvis kan komma.

På 1800-talet skulle nya och ljusa kyrkor byggas. Ofta revs de gamla eller lämnades att förfalla. Föremål och material kanske auktionerades ut, men mycket som vi idag skulle kalla oersättligt förstördes helt enkelt. Eller lämnades vind för våg, för då skulle allt vitmenas så att inte ORDET stördes. Det är naturligtvis en process som pågick över många hundra år, men 1800-talet var i så måtto inte kul. Roland Rahn har letat och funnit på kyrkvindar, på muséer, i marken och hemma hos privatpersoner. Man kan tro att det bara skulle bli en enda, tråkig uppräkningslista. Faktum är att det här och där mer liknar en spänningsroman.

Det är naturligtvis sant att i skarabygden, med dess långa kyrkliga historia, är det särskilt tacksamt att leta. Men Roland Rahns bok är ett utmärkt bevis på den rika kulturhistoria som alla sockenkyrkor står för. Inget i vårt land kan jämföras med dem. Att lära känna sin sockenkyrka är att lära känna människor från bygden som före oss har haft sina liv med arbete och möda, med sorger och glädjeämnen, med vilja att göra det lite bättre för de efterkommande, med tankar om mening och mål med allthop. "Forna kyrkor i Skara pastorat" inspirerar.

Anders Alberius

Pris 200:-

Västgötskt bokfynd

Vid Svenska Exlibrisföreningens senaste auktion utbjöds en bok med prins Carls superexlibris. Det var *Berättelser om Västra Sveriges Fjerde Landtbruks- och Industrimöte i Borås 1880*, ett magnifikt exemplar, bundet av Beck & Son, Stockholm och i helt skinnband med rik gulförgyllning. Prinsens, med hertigkrona krönte C, finns i en ram på pärmens framsida. Pärmarnas insidor är klädda i sidentyg. Boken omfattar 167 s.

Prins Carl (1861–1951) var hertig av Västergötland och son till kung Oscar II och drottning Sofia och bror till Gustaf V.

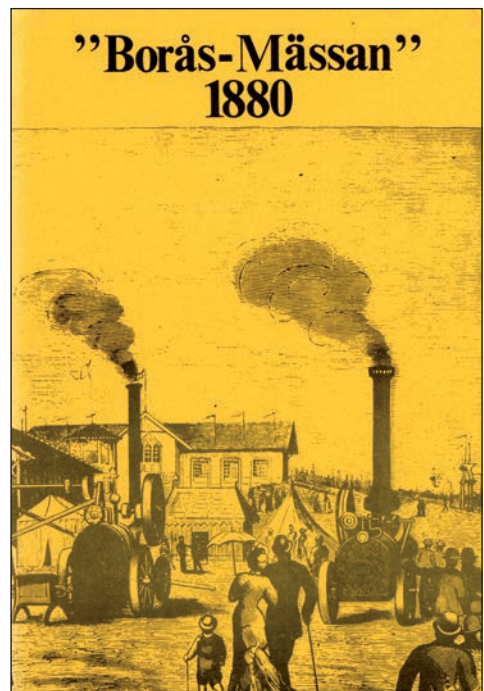
Boråsmässan varade mellan 4–6 augusti 1880. Både kung Oscar och kronprins Gustaf, senare kung Gustaf V, var närvarande.

Prins Carl

Dock inte hertigen av Västergötland. Mötet hölls på stadsdelen Brodal som ännu inte var utbyggd.

Borås var i en expansiv period. 1875 var invånarantalet omkring 3 200. Tio år senare var den uppe i över 6 000 personer. Boråsmässan var en stor satsning i staden och kom att slå mycket väl ut.

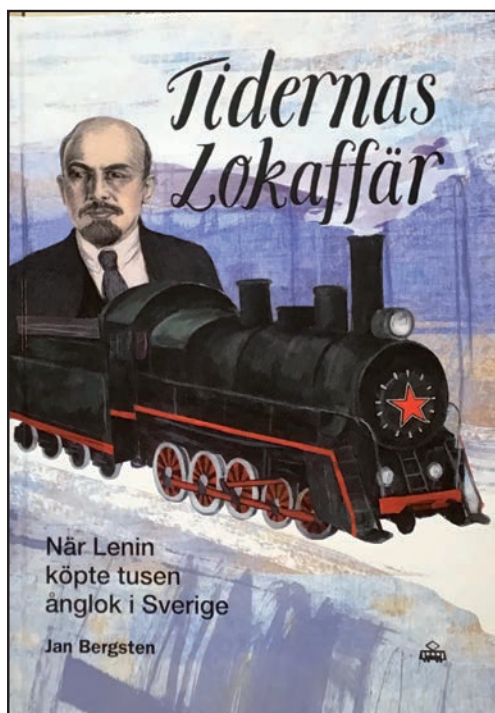
Kung Oscar gästade under sitt besök i staden villa Särila. Den låg vid Göteborgsvägen och värd var överstelöjtnanten Adolf C:son Warberg (1825–1897). Denne var officer vid Elfsborgs regemente och hade deltagit i det amerikanska inbördeskriget. Han reste till Amerika 1861 och stannade till 1865. Han utnämndes till överstelöjtnant i Nordens armé. Sina upplevelser i kriget har han nedtecknat i boken *Skizzer från Nord-Amerikanska kriget 1861-1865*. Den omfattar 360 s. med tio planscher och fyra kartor.

Kronprins Gustaf gästade det s.k. Nellsonska palatset som låg där nuvarande rådhuset idag finns. För värdskapet svarade kamrer David Lindgren med hustru Matilda.

Bakom arrangemanget kring utställningen stod främst doktor A. Charlés, borgmästare A. Wendt och fabrikör A. Sandwall. En viktig person i sammanhanget var också brukspatronen F. L. Brusewitz, Limmared.

Johnny Hagberg

Guldet till Trollhättan

Det är precis över 100 år sedan, som det skeppades många ton guld i två förseglade kistor till Trollhättan. Vad var orsaken till denna, på sin tid oerhört stora betalning?

Ryska revolutionen 1917. Vladimir Uljanov, dvs Lenin, tog över styret. Dessförinnan hade han vid fem tillfällen besökt Sverige (1905–1917). Lenin hade förresten en gnuttat svenskt påbrå, hans mormors morfar kom från Uppsala.

Hursomhelst, Lenin som var berest, insåg att järnvägen hade en framtid. Samtidigt befanns den i Ryssland vara i djup kris. Dåligt underhåll, undermåliga järnvägslinjer. Här behövdes mängder av lok!

På kringliga vägar träffades tre herrar i grosshandlarvillan på Djurgården utanför Stockholm. Den svenske grosshandlaren och affärsmannen Gunnar W. Andersson var en av dem. Han kom från Trollhättan, men hade tagit studenten i Skara år 1907.

Nu bodde han i Stockholm och var beredd att göra affärer. Endast 31 år gammal gjorde han där en av Sveriges största affärer någonsin! Han såg sin chans, och köpte för egen räkning bolaget Nydqvist & Holm (NOHAB).

Ryssland beställde hela 1000 st lok. De skulle betalas delvis i förskott, för inte ens då litade man på den nya regimen.

Trollhättan fick ett sagolikt uppsving, och 1922 hade NOHAB hela 2 641 anställda.

I två leveranser skeppades 900 000 kilo guld från Ryssland till Sverige. Det transporterades till Riksbanken, som samtidigt stod för utbetalningarna av bolagets kostnader. Därefter gick det utför för bolaget och själva affären. NOHAB tvingades legotillverka en mängd lok på andra orter, och affären reducerades dessutom.

Gunnar Andersson blev inte lottlös. När han lämnade Nohab fick han 7 miljoner i ersättning. Idag runt 182 miljoner kr. Han dog 1960 i Finnerödja.

Upp som en sol, ner som en pannkaka, kan man rubricera affären med 1000 lok.

En ny bok med titeln Tidernas lokaffär har nyligen utkommit som initierat berättar den spännande historien. Inbunden och med 112 sidor.

Sven-Olof Ask

Välkomna till orgel- dag i Varnhem lördag 13 maj

Arbetet med en ny orgel i Varnhems klosterkyrka fortsätter. Du är varmt välkommen att höra mer om projektet denna dag.

Samling i kyrkan 10.00 – avslutning ca 13.00

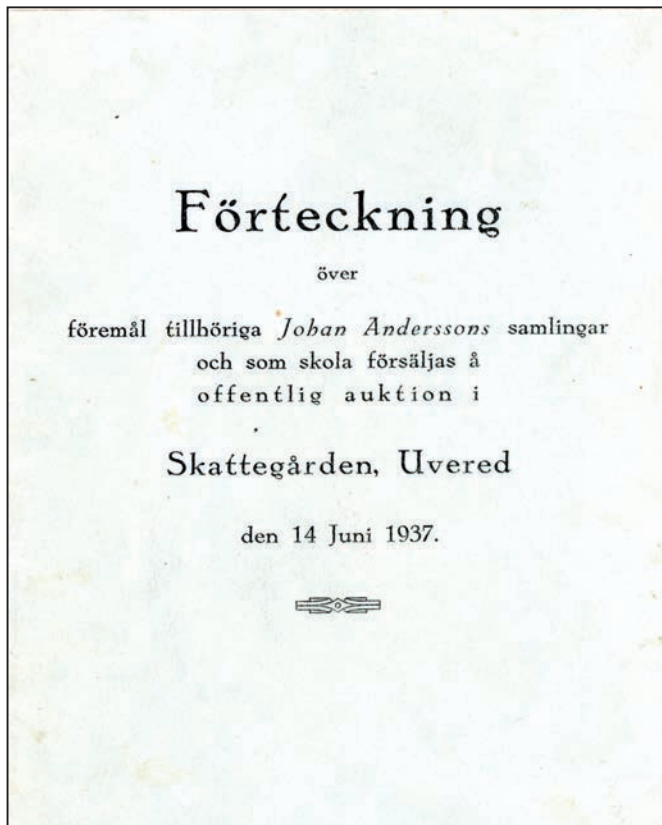
Bildhuggarna berättar och visar prov på sitt arbete. Vi får se orgelfasadens största figur kung David som spelar på sin harpa liksom de två vapensköldarna för grevparet. Även besökare får prova på bildhuggeri.

Insamlingsgruppen berättar om sitt arbete och vi får lyssna på vacker orgelmusik m.m.

Kaffe, thé, dricka och lite tilltugg finns tillgängligt under dagen liksom möjlighet att inhandla vackra, dekorativa och uppsatta pipor från den gamla orgeln.

Uveredsbo med eget museum

Lite varstans ute i bygderna kan man träffa på samlare av allmogeföremål och fornsaker, och en och annan finnes, som kan visa på ganska aktningvärda resultat. En samlare, som lyckats bättre än de flesta, träffar man i Uvereds socken, nämligen hemmansägaren Johan Andersson, Djupedal. Redan som 11-årig fick han intresse för att samla fornsaker, och därmed har han fortsatt år för år, medan intresset och energin snarare ökats än slappnat. Vid nu fyllda 75 år finner han sig stå som ägare till en fornsamling av sådan omfattning att ingen allmogeman i länet och knappast i hela landskapet torde kunna uppvisa en liknande. Det var en gång en något skadad stenyxa – berättar h. Andersson vid ett besök som sign. härförliden gjorde hos honom – som jag 1868 erhöll av min far, vilket gav mig den första impulsen till mitt samlande. Sedan kom jag så småningom i besittning av en hel del föremål, men det var egentligen gamla mynt, som jag i början lade an på. På frågan hur han lyckats komma över allt, förklarar han, att han sökt hålla sig framme där han trodde, att han skulle kunna få tag på något gammalt. Vidare hade han haft personer ute i bygderna, som köpt för hans räkning, och mycket hade han fått gratis. Någon egentlig överblick över den rikhaltiga samlingen gick det förstas ej att få på några timmar, och det är icke heller sign. möjligt att ingående beskriva densamma, utan här skall endast en kortfattad redogörelse lämnas.

500 mynt

Myntsamlingen omfattar c:a 500 nummer från olika länder. De svenska myntens antal överskrider 300, det äldsta från medeltiden. Äldre svenska mynt i koppar finnas från nästan alla skeden. Intressanta äro de första kopparmynten, de s.k. klippingarna, så kallade därför att de voro präglade på avklippta, fyrsidiga bitar av kopparplåt. Görtz nödmynt äro fulltaligt representerade i samlingen. Vidare finnes c:a 100 minnespenningar, medaljer och polletter etc., dels av svensk, dels av utländskt ursprung, utförda i silver, koppar och brons. Nämnas bör också en samling av olika knappar

av silver, tenn, brons och koppar. Värdefullast i denna samling är en stor knapp av koppar med ätten Tre Rosors vapen ingraverat. Antalet spännen av olika utföranden i silver och mässing från tidigare skeden uppgår till över 80-talet. Härtill kommer även ett stort antal kvinnoprydnader i olika utföranden.

Stenåldersföremålens antal

är i hög grad dominerande. Antalet stenyxor i samlingen överstiger 60. Vidare finnes ett stort antal spjutspetsar, sågar, mejslar, dolkar, pilspetsar etc., i sten och flinta. Av s.k. sländrissor finnes ett 40-tal, alla olika varandra. I ett annat skåp i samma rum finnes en ansevärd samling husgerådssaker i horn, trä, tenn, brons, koppar och mässing. Porslin- och glassamlingen i ett annat skåp är beaktningvärd. Vidare finnas vapen av tidigt datum samt möbler, redskap, kläder o.s.v.

Enligt katalogen över samlingen, som dock icke upptager mynt- och medaljsamlingen, för vilka finnas en lista – uppgår samlingen till 1280 nummer. Katalogiseringen är synnerligen omsorgsfullt och ingående utförd. Varje person, som haft något att skaffa med föremålen, är föremål för en liten biografi.

Hr Anderssons boksamling

är också av synnerligen imponerande mått. Förutom några 100-tal småhäften finnas c:a 1200 volymer. Som raritet i boksamlingen nämnes Gustav II Adolfs kyrkobibel, tryckt år 1618, och Svea rikes lag av år 1734.

År 1919 inköpte hr Andersson en ryggåstuga från Possegården, Slädene, och här har han nu sina samlingar.

År 1913 anmodades hr Andersson att delta i utställningen i Lidköping, och här presenterade han ett 60-tal allmogeföremål i egen monter.

Under de senaste decennierna har hr Andersson slagit sig in på släktforskning, och den nästan fullständiga luntan av handlingar från sin egen släkt fram till år 1756 är synnerligen intressant. Den äldsta handlingen är en köpehandling från nämnda år, och sedan dess har också hans fädernegård varit i släktens ägo.

En vacker samling i det tysta

Hr Andersson har, trots sin höga ålder, sina kropps- och själskrafter i gott behåll. Han har ett utomordentligt gott minne och kan ingående lämna beskrivningar på vad som hänt, icke bara från sin egen tid utan genom hörsägnen från far och farfars dagar. Han kan berätta om de sedvänjor och bruk allmoget tidigare haft och de omständigheter som voro förknippade därmed. Sedan något år tillbaka är hr Andersson änkeman och har överlämnat gårdens skötsel åt barnen, som alla, utom en gift dotter, äro kvar hemma. Nu har han bara sina kära samlingar att syssla med, och med glädje står han genast till tjänst när någon vill ta den i betraktande och gästfritt blir man mottagen! Anspråkslös och enkel till sin natur, har han skaffat sig en stor vänskrets, som då och då lämnar en gåva till samlingarna. Och med stor glädje tages varje sådan emot. ”Men låt nu bli och skriv för mycket om vad jag har fått ihop. Det är inte värt att skriva om.” Utan instämmande däri, vill sign. sluta med en förhoppning, att hr Andersson måtte ännu i många år få ha hälsan i behåll och kunna få fortsätta med sitt samlande och forskande. En stor gärning i det tysta. (Eve)

Kommentar

Artikeln var införd i SKLT (Skaraborgs Läns Tidning) den 28 april 1933. Johan Andersson var född 1858 och avled 1935. Han blev änkeman 1931 då hans hustru Johanna Matilda (född 1867) avled. De är båda begravda på Uvereds kyrkogård.

Vid offentlig auktion den 14 juni 1937 såldes Anderssons samlingar enligt tryckt katalog. De utgör 268 nr. plus cirka 200 utrop verktyg av ålderdomlig typ m.m. Auktionsförrättare var Magnus Roland i Järpås som själv kom att skapa sig ett museum som finns kvar än i dag på hans gård Björklunda.

Anderssons son var Arnold Josefsson (1920–2005) forskaren vid Folkmusikarkivet i Skara, som givit ut böckerna;

- *Gamla visor insamlade i Västergötland*, 1975,
- *Höl i vägga: folkliga barnvisor och ramsor från Västergötland*, 1995
- *Kal i Brotörp och andra bondkomiker från Västergötland*, 1992
- *Så sjöng man i Västergötland: gamla visor*, 1979
- *När jag kom te hea... Bevärningsvisor från Skaraborg*, 1985
- *Den gamla dansbanan. Dansbaneinventering i Skaraborg*, 1996.

För sina forsnings mottog han Nordiska Museets Hazelius-medalj liksom Västergötlands Fornminnesförenings förtjänstmedalj 1998.

Johnny Hagberg

Som Jag Minns Det av Nils Jan Rapp

Nils Jan Rapp är säkert bekant för alla som tidigare befunnit sig i skolans värld. Han har varit rektor på Öckerö och skrivit ”Skolan som satte segel”. Han var delaktig i undervisnings-projekten på skolorna Hawila, Astrid Finne och Gunilla. Detta har, tillsammans med andra aktiviteter vid Brattebergsskolan, bedrivits inom ramen för ”Föreningen Mot Bättre Vetande”.

Rapp föddes i Alingsås 1933. Som namnet antyder är han av knektsläkt. Han börjar sin självbiografiska berättelse med att beskriva livet för förfadern, knekten 48 Rapp vid Laske kompani av Westgöta regemente och hans hustru. Sedan får vi följa farfaderns och farmoderns flytt till Alingsås. Även delar av den äldre släktens historia beskrivs kortfattat. Modern, som efter att ha förlorat sin mor, blev utackorderad, hamnade som fosterbarn i Alingsås. Där träffade hon Nils Jans far, gifte sig och bildade familj. Familjen drev sedan under lång tid en speceriaffär. Först arrenderade man en befintlig butik på Kullingsberg och sedan uppförde man ett eget hus med tillhörande butikslokal i samma område.

Nils Jan beskriver sedan uppväxten i Alingsås under 1930- 1940- och 1950-talen. I korta kapitel berättar han om livet i det närmsta grannskapet och i speceriaffären. Släktingar, grannar och lekkamrater porträtteras liksom syskonen. Brodern Ulf, senare bokhandlare i Alingsås, omnämns särskilt. Sedan följer en skildring av ungdomen och skoltiden. Han trivdes i skolan och läsning blev en viktig del av hans liv. Ett kapitel heter ”Konsten i vårt hem”. Här beskrivs Alingsåskonstnärerna Harry Engblad och Paul Petersén vars tavlor var vanliga i många hem vid den tiden.

Vi får följa familjen under den ökande välfärden på 1940- och 1950-talen. Fadern hade turen att vinna en ruffad motorbåt och senare köpte man en tomt och byggde en stuga på en av de större öarna i Mjörn. Det är troligen här som Nils Jan fångades av livet på sjön. Han köpte tillsammans med några kamrater en 22 kvadratmeters skärgårdskryssare, Rosita, med vilken de utforskade Mjörns vatten. Ett annat exempel på den ökande välfärden efter kriget är att Nils Jan tillhörde den första kullen som tog studenten i Alingsås i början av 50-talet i mycket provisoriska lokaler. Här möter vi klasskamrater och lärare vid det nystartade gymnasiet. Efter militärtjänst vid I15 i Borås och högre studier i Göteborg blev det Bohuslän men det är en annan historia.

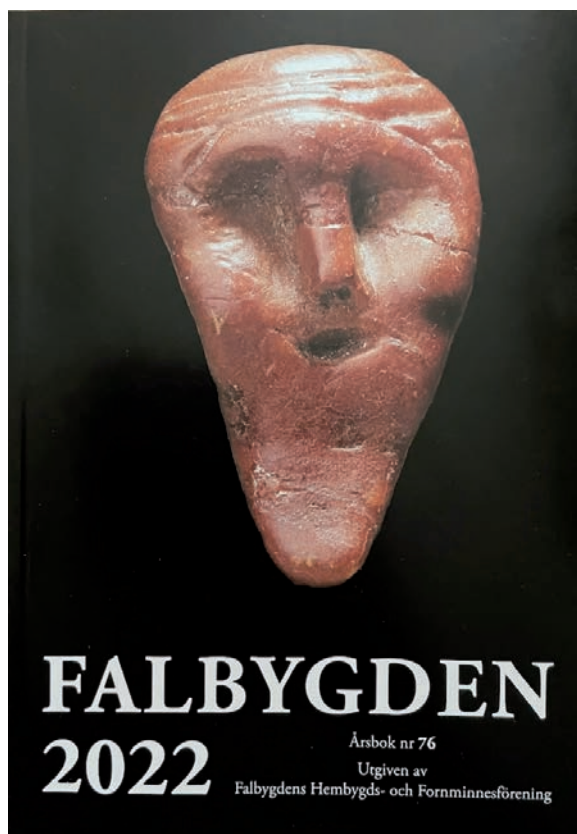
Det har tidigare skrivits några memoarer som beskriver livet i Alingsås under samma tid men Nils Jans minnen kastar ändå nytt ljus över staden. Det som självbiografier ger till historisk beskrivning är det personliga och självupplevda. De egna vinklingarna, som av vissa kan uppfattas som mindre viktiga och kanske inte av allmänt intresse, blir när bilden av ett liv växer fram en viktig pusselbild i beskrivningen av en ort, i detta fall Alingsås. Boken rekommenderas därför till alla lokalhistoriskt intresserade Alingsåsvänner.

Insprängt i boken finns två texter författade av andra personer. Den första är en berättelse av författarens moder från 1980 om hennes uppväxt. Den andra är en antavla över släkten sammanställd av Christer Gustafsson Slätt.

Ulf Lycke

Anrik årsbok

Falbygdens Hembygds- och Fornminnesförening bildades 1921 och 1927 gavs första årgången av föreningens årsbok Falbygden ut.

Sedan 1954 ges den ut årligen och söndagen den 4 december var det återigen boksläpp på Falbygdens museum i Falköping. Bland alla aktiviteter på museet släpptes Falbygden 2022, årsbok nr. 76.

På 107 sidor får man ta del av tio läsvärda artiklar av nio författare följt av verksamhetsberättelser och annonser. Bokens framsida pryds av ett förhistoriskt ansikte som skapats på en bärnsten. Det ovanliga fyndet hittades i en våtmark i Åsarp söder om Falköping.

Exempel på artikeltexter är Gudhems klostermuseum, Magiska mossar, Mössebergs kyrka, Falköping bygger 1946-65, Falbygdens Osteria och avslutas med fina minnesord om Gunnar Arnborg som avled i maj 2022.

Årsboken tilldelas medlemmar i Falbygdens Hembygds- och Fornminnesförening men kan även köpas på Falbygdens museum, Norders Bokhandel och Floby Antikvariat.

Niklas Krantz

DIGITALA BOKLISTOR I SKILDA OMRÅDEN

Lista 1: Västergötland

Lista 2: Äldre detektivromaner

Lista 3: Militaria

Lista 4: Svenska Fornskriftsällskapet

Listorna kan även erhållas i pappersform

Beställ via e-post: jernskogsle@gmail.com eller

tel: 070-3277106

Jernskogs antikvariat, Lennart Elgström

673 98 Koppom

Alltsedan 1869 har Västergötlands fornminnesförening utgivit sin tidskrift, som i regel kommer vartannat år. Det har med åren blivit en rejäl packe böcker som nu på nyåret krönts med det senaste tillskottet. Denna gång med titeln; Utomhus, fornbyn i Skara och andra friluftsmuseer.

Boken handlar om friluftsmuseernas historia och Skara fornby i synnerhet. Med en försiktig start år 1914 som år 1921 gjorde att fornbyn bildades, varför det förra året det blev till att fira hundraårsjubileum. Idag räknar vi nästan 30 olika byggnader i fornbyn, som ligger alldeles bredvid Västergötlands museum.

Alla dessa beskrivs i ord ock bild, och blir närmast en katalog att läsa innan man besöker fornbyn. Det allra senaste tillskottet är den s.k. Stenhammarskiosken från Lidköping. Denna läckra 60-talskiosk undgick att gå rivningsdöden till mötes när den 2021 hämtades, målades och placerades i Skara fornby. Den används ofta när det är aktiviteter i fornbyn, och givetvis är det glass och dylikt som erbjuds.

Inledningsvis berättar Mattias Bäckström om friluftsmuseernas idéhistoria. Irene Arvidsson skriver om De sju häradernas kulturhistoriska museum (Borås museum) och Luitgard Löw om Skara fornbyns historik.

Liksom tidigare utgivna tidskrifter finns flera artiklar under rubriken Aktuellt antikvariskt. Här får vi läsa om det spektakulära fyndet från Hjälmaröd utanför Alingsås, där ett flertal välbevarade bronsåldersfynd gjordes av en privatperson i svår terräng. Ragnar Sigsjö har synat Birger Jarls konsolhuvud som sitter högt upp i Varnhems klosterkyrka. Ragnar har hittat färgrester på huvudet och gör jämförelser från medeltida bokmåleri, där en målare färglägger ett rött märke som målats i pannen år 1256.

Boken sänds kostnadsfritt till alla medlemmar i fornminnesföreningen. Den omfattar 190 sidor och är inbunden med hårda pärmar.

Spännande läsning väntar!

Sven-Olof Ask

Sockennamnet Åsaka

Väne Åsaka kyrka

Bland Västergötlands språkliga fornminnen har sex nedslag av Åsaka tilldragit sig betydande uppmärksamhet. Det är fråga om namnen på socknarna Barne-Åsaka (*Åsaka sockn* 1412), Kållands-Åsaka (*Åsaka sockn* 1440), Skånings-Åsaka (*Åsaka* 1390), Vartofta-Åsaka (*Åsaka sockn* 1397) i Skaraborgs län och Väne-Åsaka (*Åsaka sockn* 1397) i Älvsborgs län samt i Ullene socken, Skaraborgs län, ett Åsaka som antas (SOSk 14 s. 58 f.) ha varit sockennamn under medeltiden. Alla dessa socknar har lånat namnet från kyrkbyn. De hör alla hemma i urgamla kulturbygder. Utanför Västergötlands gränser möter vi gård- och sockennamnet *Asige* (*Åsaka* omkring 1300) i Halland och fyra norska ortnamn som anses motsvara det svenska Åsaka; tre av dessa fyra har tjänstgjort som sockennamn.

I den redan 1906 utgivna tolfte delen av Ortnamnen i Älvsborgs län (s. 134 f.) antas by- och sockennamnet Åsaka i Väne härad vara bildat av terrängbeteckningen *ås* och ett *aka* 'åkning m.m.' och ursprungligen ha åsyftat en 'utförsbacke'. Byn uppges ligga på en ås. Hjalmar Lindroth föredrog senare att tolka förleden i Åsaka som det fornnordiska *as* 'ås, asagud'.

I tidskriften *Namn och bygd* (ärgång 10, 1922, s. 138 ff.) framlade Jöran Sahlgren en tolkning av Åsaka-namnen som fick stor genomslagskraft och fortfarande betraktas som möjlig. Han framhåller att de sex västgötska Åsaka-namnen alla uppträder i samband med åsar, att ortnamnens Ås- åsyftar sådana höjdryggar och att efterleden snarast innehåller ett ord *haka* eller *hake* (*hak?*) med betydelsen 'utsprång'.

Som författare till verket *Ortnamnen i Skaraborgs län* har Ivar Lundahl, en glänsande etymolog och den främste kännaren av Västergötlands ortnamn, ställt inför namnet Åsaka. Vid behandlingen av *Vartofta-Åsaka* i SOSk 13 (s. 230 f.) redovisar han diskussionsinlägg av tidigare forskare. Därvid avvisar han ett i Arkiv för nordisk filologi 1948 framställt förslag enligt vilket Åsaka skulle betyda 'gudaåkning' och namnets bärare »varit ett slags 'stationer' eller 'nattuppehåll' vid en guds rituella rundfärd. Den tekniska termen för en sådan plats skulle ha varit 'asak' med samma -ak 'åkande' som i fsv. *thorak* 'åska', eg. 'Tors åkande'. Denna förklaring är bl.a. av betydelseskäl omöjlig. Betydelseerna 'åkning' och 'uppehåll' äro diametralt motsatta varandra, och den senare kan under inga förhållanden ha utvecklats ur den förra.» Som sin mening framhåller Lundahl utan reservationer att Åsaka är sammansatt av *ås* 'höjdsträckning' och »en pluralform antingen av *haka* eller *hake* eller *hak* i betydelsen 'utsprång, något utskjutande eller uppskjutande'».

Ett viktigt bidrag till studiet av Åsaka-namnen gav Lennart Elmevik 1985 (s. 156 ff.). Efter att ha presenterat namnmaterialet och tidigare tolkningsförslag nämner han att Artur Åsman 1976 i en seminarieuppsats vid Stockholms universitet framfört tanken att Åsaka innehåller *ås* 'asagud' och trädbeteckningen *ek*.

Vårt *ek* återgår på en äldre form *æik*- (jfr isländskans och norskans *eik* 'ek'). Ett nutida svenskt *ak* i stället för *ek* är inte vad

man väntar sig. Elmevik visar emellertid i sin undersökning på en möjlighet att förklara Åsaka som sammansatt med en äldre form av *ek*; »rimligtvis rör det sig om ett gammalt appellativ i ortnamnsfunktion», framhåller han därvid. Han gör sannolikt att ett äldre -*æik*- 'ek-' i mindre betonad efterledsställning har kunnat ge formen -*æka*. Ett sådant -*æka* har i sin tur kunnat gå vidare till -*aka* genom anslutning till olika ord med ljudföljden *aka*, t.ex. det fornnordiska *aka* 'åka'.

Elmevik påpekar att det föreligger en rik litteratur om heliga ekar och eklundar och ger några litteraturhänvisningar, bl.a. till Hugo Jungners avhandling *Gudinnan Frigg och Als härad* (1922); jfr Vikstrand 2001 s. 288 ff. (Det heliga eket, Ett ännu bevarat heligt eke?).

Ett förhållande som kan synas tala för att de berörda västgötska Åsaka-namnen snarare åsyftar sakralt framträdande platser än åsutsprång är att de alla har blivit sockennamn. Enligt en rimlig uppfattning har olika kristna kyrkor tillkommit i anslutning till gamla samlingsplatser (jfr t.ex. Vikstrand 2001 s. 379 ff. om sakrala ortnamn på -*åker*). Detta kan leda tanken till ett berömt brev rörande den kristna missionen i England, utfärdat år 601 av påven Gregorius den store (Nilsson 1992 s. 10 ff.). I denna skrivelse heter det att avgudarnas helgedomar hos det engelska folket inte skall förstöras utan i stället får användas för dyrkan av de kristnas gud, så att människor »kommer samman än mer förtroget till de platser som de är vana vid» (översättning från latin hos Nilsson s. 11).

Kållands Åsaka kyrka

Litteratur

Elmevik, Lennart, 1985: Åsaka. I: *Namn och bygd* 73. (Bidraget är också publicerat i *Nordiska namnstudier*. Festskrift till Harry Ståhl 22 september 1985. Red. av Thorsten Andersson. Uppsala.)

Lundahl, Ivar, 1950–81: *Ortnamnen i Skaraborgs län* 1–18. Uppsala (=Köbenhavn). (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A. Sveriges ortnamn.)

Nilsson, Bertil, 1992: Till frågan om kyrkans hållning till icke-kristna kultfenomen. Attityder under tidig medeltid i Europa och Norden. I: *Kontinuitet i kult och tro från vikingatid till medeltid*. Red.: Bertil Nilsson. Uppsala. (Projektet Sveriges kristnande. Publikationer. 1.)

Ortnamnen i Älvsborgs län 1–20. 1906–48. Stockholm. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. A. Sveriges ortnamn.)

Sahlgren, Jöran, 1922: *Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning* 3. Sockennamnen Hackvad och Åsaka. I: *Namn och bygd* 10.

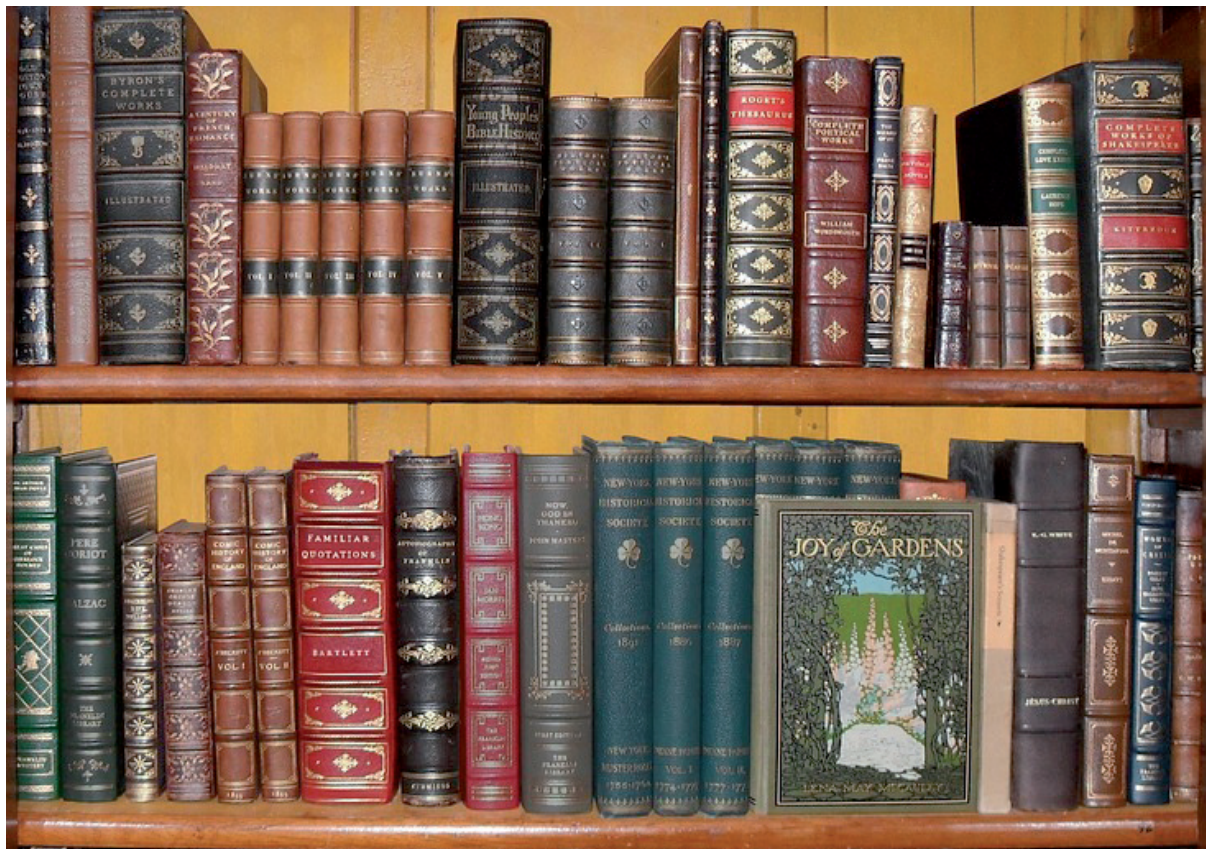
SOSk = Lundahl 1950–81.

Svenskt ortnamnslexikon. Utarbetat inom Institutet för språk och folkminnen och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 2, reviderade uppl. Red.: Mats Wahlberg. 2016. Uppsala.

Vikstrand, Per, 2001: *Gudarnas platser. Förkristna sakrala ortnamn i Mälardalskapen*. Uppsala. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 77. Studier till en svensk ortnamnsatlas 17.)

Svante Strandberg

Bokauktion i Stora Levene lördagen den 25 mars

Nu är det dags för vårens bokauktion i Stora Levene. Styrelsen uppmanar alla bokälskare att möta upp till auktion och på så sätt möjliggöra att dessa kan fortsätta. Tyvärr har styrelsen märkt av ett mattat intresse för våra auktioner. Material till auktionerna finns det gott om men vi saknar många närvaro. Utflykten till Stora Levene är en perfekt lördagsutfärd! Kaffe och dopp finns på plats. Ett bra sätt att möta andra i föreningen och att vara med om detta sällsynta som en bokauktion är. Till hösten kommer det endast att vara en auktion nämligen den 21 oktober.

Bland de många utbuderna kan nämnas:

- Tidén, L., Journal för djurläkare, ekonomer och naturforskare. Skara, Lewerentz, 1816-17.
- Hjortberg, Gustaf Fredrik., Svenska Boskaps-Afveln ... 1776.
- Wennerblad, E. (1856-1927), Skara stifts kyrkor, 1902. Tryckt i 500 ex.
- Kongl. stadgar, förordningar, bref och resolutioner, ifrån år 1528. in til 1701. Åhr 1706. Kopparstick. Vackert helpargamentsband.
- Två exemplar av Stråle, G. H., Alingsås Manufakturverk. Ett bidrag till den svenska industrins historia under frihetstiden, 1884, 340 s.
- Komplet svt av Svenska slott och herresäten, 18 band med omslag och i kassett.
- Botaniska skrifter ur Anders Bohlins samling
- Nyare militärhistoriska böcker i mycket bra skick
- Svenska Autografsällskapets Tidning I-II 1879 + Personhistorisk Tidskrift 1898 - 1976. Inbundna i 29 volymer.
- Seit, H., Svärdet och värjan som armévapen, 1953, 400 s. Hfbd m övre guldsnitt.
- Flera böcker bundna av Hovbokbindare Gustaf Hedberg
- Wilhelm von Brauns Samlade arbeten I-VI, 1867-1870. Sex mycket vackra dek. hfrbd.

Start 9.30

Fastpriserförsäljning av diverse böcker från **8.30**

Välkomna